

საქართველოში პოლიციისა და პატიმრობის
დაწესებულებებში ბავშვთა მიმართ ძალადობის
პრევენციის და აღმოფხვრის შესახებ
კანონმდებლობისა და პოლიტიკის მიმოხილვა

Penal Reform International

Head Office
60-62 Commercial Street
London E1 6LT
United Kingdom

Telephone: +44 (0) 7247 6515

Email: info@penalreform.org

www.penalreform.org

ციხის საერთაშორისო რეფორმის სამხრეთ კავკასიის რეგიონული ოფისი

ქიქოძის ქ. 16

თბილისი 0105

საქართველო

ტელეფონი: +995 32 298 35 60

ელ-ფოსტა: tchanturia@penalreform.org

© ციხის საერთაშორისო რეფორმა 2012

ISBN: 978-0-9571996-9-9

გამოცემის ნაწილობრივ ან მთლიანად გამოყენება თავისუფლად შესაძლებელია განხილვებისთვის, გამრავლებისა და თარგმანისთვის, მაგრამ არა გაყიდვისა თუ კომერციული მიზნებისათვის. პუბლიკაციის ტექსტში ნებისმიერი ცვლილება უნდა მოხდეს 'ციხის საერთაშორისო რეფორმასთან' შეთანხმებით. წყაროდ მითითებული უნდა იქნას 'ციხის საერთაშორისო რეფორმა' და ეს გამოცემა. რეპროდუქციასა და თარგმანთან დაკავშირებით მიმართეთ publications@penalreform.org.

ციხის საერთაშორისო რეფორმა (PRI) არის საერთაშორისო არასამთავრობო ორგანიზაცია, რომელიც მუშაობს სასჯელადსრულებისა და სისხლის სამართლის რეფორმებზე მსოფლიო მასშტაბით. მისი მიზანია განავითაროს მართლმსაჯულების საერთაშორისო სტანდარტები, შეამციროს პატიმრობის ჭარბად გამოყენება და წააქეზოს ალტერნატიული სანქციების გამოყენება, რომელიც, თავის მხრივ, ხელს უწყობს რეინტეგრაციის პროცესს დაზარალებულის ინტერესების გათვალისწინებით. PRI ასევე მუშაობს წამებისა და არასათანადო მოპყრობის პრევენციაზე, კანონთან კონფლიქტში მყოფი ქალებისა და არასრულწლოვანების საჭიროებებზე პროპორციულ და სენსიტიურ რეაგირებაზე, ასევე სიკვდილით დასჯის გაუქმების ხელშეწყობაზე. PRI-ს რეგიონული პროგრამები მოქმედებს ახლო აღმოსავლეთსა და ჩრდილოეთ აფრიკაში, ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპაში, ცენტრალურ აზიასა და სამხრეთ კავკასიაში. მას გააჩნია კონსულტანტის სტატუსი გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ეკონომიკურ და სოციალურ საბჭოსა (ECOSOC) და ევროსაბჭოში, ასევე დამკვირვებლის სტატუსი ხალხისა და ადამიანის უფლებების დაცვის და საპარლამენტაშორისო კავშირის აფრიკის კომისიაში.

PRI-ის სამხრეთ კავკასიის ოფისი გაიხსნა 1999 წელს თბილისში და მუშაობს საქართველოში, აზერბაიჯანსა და სომხეთში.

ჩვენი ყოველთვიური სიახლეების გამოსაწერად, დარეგისტრირდით ბმულზე www.penalreform.org/keep-informed.

ეს მასალა მომზადებულია დიდი ბრიტანეთის მთავრობის ფინანსური დახმარებით, თუმცა გამოთქმული მოსაზრებები, შესაძლებელია, არ ასახავდეს გაერთიანებული სამეფოს ოფიციალურ პოლიტიკას.

სარჩევი

საქართველოში პოლიციისა და პატიმრობის დაწესებულებებში ბავშვთა მიმართ ძალადობის პრევენციის და აღმოფხვრის შესახებ კანონმდებლობისა და პოლიტიკის მიმოხილვა	2
www.penalreform.org	2
1. შესავალი	5
2. არსებული ვითარება	8
განმარტებები	8
გამოყენებული მეთოდოლოგია	8
წინააღმდეგობები და შეზღუდვები	10
3. მიგნებები და რეკომენდაციები	12
საკითხის შესახებ არსებული ფაქტები	12
დაკავება/დაპატიმრება, როგორც უკიდურესი ღონისძიება	14
ბავშვების პოლიციასა და პატიმრობის დაწესებულებებში დაკავების ვადის შეზღუდვა	17
პრევენციული ღონისძიებები პოლიციაში.....	18
პრევენციული ღონისძიებები სასამართლო პროცესების მიმდინარეობისას	21
პრევენციული ღონისძიებები პატიმრობის დაწესებულებაში.....	22
ბავშვთა დაცვის შესახებ მკაფიო პოლიტიკის გატარება, რომელიც განსაზღვრავს თანმიმდევრულ პროცედურებს არასრულწლოვანთა დაწესებულებებში ძალადობის თაობაზე განცხადებებზე და გამოვლენილ ფაქტებზე რეაგირებისათვის	24
პოლიციისა და პატიმრობის დაწესებულებების დამოუკიდებელი მონიტორინგი	26
რეკომენდაციები დაუსჯელობასთან ბრძოლისთვის	31
პოლიციისა და პატიმრობის დაწესებულებებში ბავშვთა მიმართ ძალადობის პრევენციისა და აღმოფხვრისთვის საკანონმდებლო და პოლიტიკური ღონისძიებების შესახებ ქვეყნის კვლევის დროს საჭირო ინფორმაცია	32

1. შესავალი

„არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულება არის ბავშვთა უფლებების დაცვის არსებითი განზომილება და უმნიშვნელოვანესი სფერო, სადაც სახელმწიფოს სურვილი, დაიცვას ბავშვთა უფლებები, შეიძლება საუკეთესოდ გამოიხატოს. ჩვენ გვაქვს უნიკალური შესაძლებლობა, ხელი შევუწყოთ პარადიგმის ცვლას და დავეხმაროთ სისხლის სამართლის სისტემის ევოლუციურ გარდაქმნას ზრდასრულებზე მორგებული სამყაროდან, რომელსაც ბავშვები და მოზარდები ძნელად თუ მიეკუთვნებიან და სადაც ძალადობის რისკი მაღალია, იმ გარემოდ, სადაც ბავშვები აღიქმებიან უფლებების მატარებლად და ნებისმიერ დროს დაცული არიან ყველანაირი ძალადობისაგან“

განაცხადა მარტა სანტოს პაისმა, ბავშვთა მიმართ ძალადობის საკითხებზე გენერალური მდივნის (SRSG) სპეციალურმა წარმომადგენელმა, 2012 წლის იანვარში ვენაში გამართულ ექსპერტთა შეხვედრაზე, რომელიც გაიმართა არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისტემაში ბავშვების ნებისმიერი სახის ძალადობისგან დაცვის ეფექტური ზომების ფორმულირებისა და მათი დანერგვის დაჩქარებისთვის.

ძალადობა თავისუფლებაშეზღუდულ ბავშვებზე მათი უფლებების უხეში დარღვევაა და ხშირად შეუმჩნეველი და არასათანადოდ შესწავლილი სფეროა. ეს ასეა, მიუხედავად იმისა, რომ 2006 წელს გაეროს მიერ ძალადობის შესახებ ჩატარებული კვლევის მიხედვით, სპეციალურ სამზრუნველო და მართლმსაჯულების ინსტიტუციებში მყოფ ბავშვებზე ძალადობის რისკი უფრო მაღალი შეიძლება იყოს, ვიდრე ყველა სხვა ბავშვზე.¹ რთულია, პატიმრობაში მყოფი ბავშვების მიმართ ძალადობის შესახებ სრული სურათის მიღება. მიუხედავად ამისა, არსებობს სარწმუნო და თანმიმდევრული ფაქტები იმის დასამტკიცებლად, რომ როგორც განვითარებულ, ასევე განვითარებად ქვეყნებში, პოლიციისა და პატიმრობის დაწესებულებებში ბავშვები ძალადობის მნიშვნელოვანი რისკის ქვეშ იმყოფებიან და ასეთ გარემოებებში ძალადობა ფართოდ არის გავრცელებული და რიგ შემთხვევებში ნორმადაც მიიჩნევა.

თავისუფლების შეზღუდვის პირობებში, ბავშვების მიმართ ძალადობა შესაძლებელია მრავალი ფორმით გამოვლინდეს, მათ შორის წამების, ცემის, იზოლაციის, დაბმის, გაუპატიურების, შევიწროების, თვითდაზიანებისა და დამცირების გზით. წამებისა და სასტიკი, არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობისა და დასჯის შესახებ გაეროს სპეციალური მომხსენებლის განცხადებით, 'ძალადობა თავისუფლების შეზღუდვის ადგილებში, მათ შორის ბავშვთა სპეციალურ დაწესებულებებში, მრავალგვარ გამოვლინებას პოვებს, ძირითადად ფიზიკური თუ სექსუალური ძალადობის, ასევე სიტყვიერი შეურაცხყოფის სახით. გარდა ამისა, ბავშვები ძალადობის მსხვერპლი

¹ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური მდივანი, *მსოფლიო ანგარიში ბავშვთა მიმართ ძალადობის შესახებ*, 2006, გვ.175.

ხდებიან პატიმრობის პირობების გამოც. ასევე დისციპლინური ან სადამსჯელო ღონისძიებების სახითაც'.²

მსოფლიო ჯანდაცვის ორგანიზაციის (WHO) განცხადებით ბავშვებზე ძალადობამ შესაძლებელია ზოგადად მოსახლეობისთვის იქონიოს შეუქცევადი და გრძელვადიანი შედეგები: 'ძალადობა ხშირად განაპირობებს რისკ-ფაქტორებსა და სარისკო ქცევას შემდგომი ცხოვრების მანძილზე. ეს გულისხმობს ძალადობრივ ვიქტიმიზაციასა და უბიძგებს ძალადობის, დეპრესიის, მოწყვეტის, სიმსუქნის, სექსუალური ქცევის მაღალი რისკის, გაუთვალისწინებელი ორსულობის, ალკოჰოლის და ნარკოტიკების მოხმარებისკენ. მსგავსმა რისკ-ფაქტორებმა და ქცევებმა შეიძლება მოახდინოს სიკვდილის, დაავადებისა და უნარშეზღუდულობის მიზეზების პროვოცირება – მაგალითად, გულის დაავადებები, სქესობრივი გზით გადამდები დაავადებები, სიმსივნე და თვითმკვლელობა'.³

გაეროს ბავშვის უფლებათა კონვენციის (CRC) მონაწილე ქვეყნებს გააჩნიათ ვალდებულება, მიიღონ ყველანაირი სამართლებრივი, ადმინისტრაციული თუ საგანმანათლებლო ზომები თავისუფლებაშეზღუდული ბავშვების ნებისმიერი სახის ფიზიკური თუ ფსიქიკური ძალადობისაგან, დაზიანებისა და შეურაცხყოფისაგან, უგულვებელყოფის ან გაუფრთხილებლობით მოპყრობის და ექსპლუატაციისგან, მათ შორის სექსუალური ძალადობისგან დასაცავად.⁴ გარდა ამისა, კონვენციის 40-ე (1) მუხლით სახელმწიფოები ვალდებული არიან: „აღიარონ ყველა ექვიმტანილი, ბრალდებული ან სისხლის სამართლის დანაშაულის ჩადენისთვის მსჯავრდებული ბავშვის უფლება, მოეპყრონ ისე, რომ ხელი შეეწყოს ბავშვის ღირსების გრძნობას და ღირებულების განცდას, რაც აძლიერებს ბავშვის პატივისცემას ადამიანის უფლებებისა და სხვათა ძირითადი თავისუფლებების მიმართ და რომელიც ითვალისწინებს ბავშვის ასაკსა და მის საზოგადოებაში რეინტეგრაციისა და კონსტრუქციული ადგილის დამკვიდრების სასურველობას“. გაეროს ბავშვის უფლებათა კომიტეტის მიერ მომზადებულ „არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულებაში ბავშვის უფლებათა შესახებ ზოგადი კომენტარები“ მიხედვით (ზოგადი კომენტარი № 10), უნდა აღმოიფხვრას და აიკრძალოს კანონთან კონფლიქტში მყოფ ბავშვთა მიმართ ყველანაირი სახის ძალადობრივი მოპყრობა.⁵ ბავშვის უფლება, იყოს ძალადობისგან თავისუფალი ასევე განმტკიცებულია სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების საერთაშორისო პაქტსა (ICCPR) და წამებისა და სხვა სასტიკი, არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობისა და სასჯელის წინააღმდეგ კონვენციაში (CAT). ICCPR-ის 24-ე მუხლის მიხედვით,

² სექსუალური ძალადობა დაწესებულებებში, მათ შორის თავისუფლების შეზღუდვის ადგილებში, მანფრედ ნოვაკი, წამებისა და სხვა სასტიკი, არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობისა და სასჯელის შესახებ სპეციალური მომხსენებელი, 2010.

³ მსოფლიო ჯანდაცვის ორგანიზაცია და საერთაშორისო საზოგადოება ბავშვებზე ძალადობისა და ბავშვთა უგულვებელყოფის პრევენციის საერთაშორისო საზოგადოება, ბავშვების წინააღმდეგ სასტიკი მოპყრობის პრევენცია: სახელმძღვანელო ზომების მიღებისა და მტკიცებულებების შეგროვების შესახებ, 2006.

⁴ ბავშვის უფლებათა კონვენცია (CRC), მუხლი 19.

⁵ გაეროს ბავშვის უფლებათა კომიტეტი (CRC), ზოგადი კომენტარი #10 (2007): ბავშვთა უფლებები 'არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისტემაში', 25 აპრილი, 2007 წელი, CRC/C/GC/10 შემდგომში ზოგადი კომენტარი #10, პარაგრაფი 13.

ბავშვები სარგებლობენ უფლებით 'მიიღონ დაცვის ისეთი ზომები, როგორც საჭიროა [მათი] არასრულწლოვანი სტატუსიდან გამომდინარე'. გარდა ამისა, როგორც ICCPR, ასევე CAT კრძალავს სასტიკ, არაადამიანურ და დამამცირებელ მოპყრობას.

„ციხის საერთაშორისო რეფორმამ“ (PRI) გააკეთა მიმოხილვა, რომელიც მიზნად ისახავს ცნობიერების ამაღლებას იმ სპეციფიკური სამართლებრივი და პოლიტიკური ღონისძიებების შესახებ, რომელმაც შეიძლება დადებითად იმოქმედოს საქართველოში თავისუფლებაზეზღუდული ბავშვების მიმართ ძალადობის პრევენციისთვის. ეს დოკუმენტი წარმოადგენს პატარა ნაწილს იმ დიდი ნაშრომისა, რომელიც მიმოიხილავს თავისუფლებაზეზღუდული ბავშვების მიმართ ძალადობის პრევენციის ზომებს იმ სხვა შვიდ ქვეყანაში, სადაც PRI-ს აქვს წარმომადგენლობა, ან საშუალება და გავლენა, თვალყური ადევნოს რეკომენდაციების შესრულებას (ბანგლადეში, იორდანია, ყაზახეთი, პაკისტანი, რუსეთი, ტანზანია და უგანდა).

მიმოხილვის მიზანს თითოეული ქვეყნისთვის წარმოადგენს:

- აღწეროს თავისუფლებაზეზღუდულ ბავშვთა მიმართ ძალადობის პრევენციისა და ფაქტების გამოაშკარავების, მსხვერპლთა დახმარებისა და დამნაშავეთა ანგარიშვალდებულების მიზნით უკვე არსებული პოლიტიკა და საკანონმდებლო ღონისძიებები;
- ხაზი გაუსვას ამ თვალსაზრისით არსებულ მნიშვნელოვან ხარვეზებს; და
- მოამზადოს რეკომენდაციები მის გასაუმჯობესებლად.

ანგარიში, ძირითადი მიგნებების ასახვამდე და საქართველოსთვის რეკომენდაციების წარდგენამდე, პირველ რიგში, მიმოიხილავს არსებულ ვითარებას და გამოყენებულ მეთოდოლოგიას.

2. არსებული ვითარება

განმარტებები

მიმოხილვაში ბავშვებში იგულისხმება ყველა პირი 18 წლის ასაკამდე⁶. თავისუფლების შეზღუდვის პირობებში, ბავშვების მიმართ ძალადობა შესაძლებელია მრავალი ფორმით გამოვლინდეს, მათ შორის წამების, ცემის, იზოლაციის, დაბმის, გაუპატიურების, შევიწროების, თვითდაზიანებისა და დამცირების გზით. ეს მიმოხილვა ემყარება გაეროს ბავშვის უფლებათა დაცვის კონვენციის მიერ წარმოდგენილ ძალადობის განმარტებას: 'ყველა სახის ფიზიკური თუ ფსიქიკური ძალადობა, ზიანის მიყენება და შეურაცხყოფა, უგულბელებყოფა ან გაუფრთხილებელი ქცევა, არასათანადო მოპყრობა ან ექსპლუატაცია, მათ შორის სექსუალური ძალადობა'.⁷ ეს ასევე მოიცავს წამებასაც, რომელიც განსაზღვრულია ბავშვის უფლებათა დაცვის კომიტეტის მიერ ახლახან გამოქვეყნებულ 'ზოგად კომენტარებში', როგორც 'ბავშვთა მიმართ ყველა სახის ძალადობა აღიარების მიღების მიზნით, ბავშვის არასამართლებრივი დასჯა არაკანონიერი ან არასასურველი ქმედებისთვის, ბავშვის იძულება მისი სურვილის საპირისპიროდ ჩაერთოს გარკვეულ ქმედებებში, რომელიც როგორც წესი გამოიყენება პოლიციის, სამართალდამცავი სტრუქტურების ოფიცრებისა და სამზრუნველო ინსტიტუციების წარმომადგენელ იმ პირთა მიერ, რომელთაც გააჩნიათ გავლენა ბავშვებზე, მათ შორის არასახელმწიფო შეიარაღებული პირები'.⁸ ბავშვის უფლებათა დაცვის კომიტეტი ხაზს უსვამს, რომ ტერმინი ძალადობა 'ისე არ უნდა იქნას გაგებული, რომ აკნინებდეს არაფიზიკური და/ან არაგანზრახი ზიანის ფორმების (მაგ.: უგულბელებყოფა და ფსიქოლოგიური ზეწოლა) გავლენას და მათზე რეაგირების აუცილებლობას'.⁹

გამოყენებული მეთოდოლოგია

შედგა იმ საკანონმდებლო თუ პოლიტიკური ღონისძიებების ინდიკატორების სია, რომელთა მეშვეობითაც შესაძლებელია პატიმრობაში მყოფ ბავშვთა მიმართ ძალადობის თავიდან აცილება და მათზე რეაგირება. სია ემყარება მრავალ სხვადასხვა წყაროს, მაგ.: გაეროს ადამიანის უფლებათა დაცვის უმაღლესი კომისარიატის (OHCHR), გაეროს ნარკოტიკებისა და დანაშაულობის ოფისის (UNODC) და ბავშვთა მიმართ ძალადობის საკითხებზე გენერალური მდივნის სპეციალური წარმომადგენლის (SRSG) მიერ მომზადებული ანგარიში, რომელიც დასათაურებულია, როგორც 'ერთობლივი ანგარიში არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისტემაში ბავშვთა მიმართ ძალადობის პრევენციისა და მასზე რეაგირების შესახებ'. სია ასევე ემყარება UNICEF-ის მიერ ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპასა და დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა

⁶ გაეროს ბავშვის უფლებათა კონვენცია (CRC), მუხლი 1.

⁷ გაეროს ბავშვის უფლებათა კონვენცია (CRC), მუხლი 19.

⁸ გაეროს ბავშვის უფლებათა კონვენცია (CRC), ზოგადი კომენტარი #. 13 (2011): ბავშვის ყველა სახის ძალადობისგან თავისუფლების უფლება, 18 აპრილი, 2011, CRC/C/GC/13 პარაგრაფი 26.

⁹ იგივე. პარაგრაფი 4.

თანამეგობრობაში (დსთ) გამოყენებული კვლევის გეგმას, რომელიც არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისტემაში ბავშვების წამებისა და არასათანადო მოპყრობის შესახებ კვლევისათვის იქნა გამოყენებული მისი გავრცელების, გავლენის, პრევენციის, გამოვლინების, დახმარებისა და ანგარიშვალდებულების მიმართულებით. გამოყენებული მაჩვენებლებისთვის (ინდიკატორების) გთხოვთ, იხილოთ დანართი # 1, რომელიც მოიცავს თემებს:

- ინფორმაციის მოძიებისა და მონაცემთა შეგროვების სისტემატურობა პრობლემის მასშტაბისა და ხასიათის დასადგენად;
- ბავშვთა შესახებ ყოვლისმომცველი პოლიტიკისა და კანონმდებლობის ქონა, რომელიც ცხადყოფს, რომ კანონთან კონფლიქტში მყოფ ბავშვებს აქვთ უფლებები და რომ მიუღებელია თავისუფლებაშეზღუდული ბავშვების მიმართ ძალადობა, ხოლო დამნაშავე პასუხს აგებს;
- თავისუფლების შეზღუდვის (დაკავება, დაპატიმრება) მხოლოდ უკიდურეს შემთხვევაში გამოყენების უზრუნველყოფა, სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის მინიმალური ასაკის არსებობის, სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობიდან განრიდების ღონისძიებებისა და პატიმრობის ალტერნატიული ზომების გამოყენებით;
- ბავშვებისთვის თავისუფლების შეზღუდვის პერიოდის მაქსიმალურად შემცირების უზრუნველყოფა, პოლიციასა და პატიმრობის დაწესებულებაში მოთავსების ეფექტური კანონიერი დროის ლიმიტების დადგენით;
- დაკავებული/პატიმრობაში მყოფი ბავშვების დაცვა, მათი ზრდასრული პატიმრებისგან განცალკევების, შესაბამისად გადამზადებული, კვალიფიციური და ანაზღაურებადი თანამშრომლების მეთვალყურეობის, ოჯახთან, ადვოკატებთან და სამოქალაქო საზოგადოებასთან კონტაქტის უზრუნველყოფის გზით;
- ეფექტური და დამოუკიდებელი საჩივრებისა და მონიტორინგის მექანიზმების ქონა; და
- ბავშვების წინააღმდეგ ძალადობის განმახორციელებელ პირთა პასუხისგებაში მიცემა ძალადობის შესახებ განცხადებების გამოძიების, მტკიცებულებებზე დაყრდნობით სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელებით, და საჭიროების შემთხვევაში, შესაბამისი სასჯელების დაწესების გზით.

ჩატარდა სამაგიდო კვლევა იმის შესაფასებლად, მოქმედებს თუ არა ზემოთნახსენები საკანონმდებლო და პოლიტიკური ღონისძიებები საქართველოში და მსგავსი ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის შემთხვევაში, იმის დასადგენად, თუ რა მასშტაბებით გამოიყენება ეს ზომები პრაქტიკაში. კვლევა ჩატარდა ლიტერატურის ინტენსიური მოძიების, მიმოხილვის, გამოვლენილი ინდიკატორების მიხედვით საქართველოს მოქმედი საკანონმდებლო და პოლიტიკური დოკუმენტების სინთეზის მეშვეობით. ანგარიში ეყრდნობა სხვადასხვა წყაროს, მათ შორის ისეთი საერთაშორისო ორგანიზაციების ინფორმაციას და ანგარიშებს, როგორცაა გაეროს ბავშვთა ფონდი (UNICEF), გაერო (UN); ასევე გამოყენებულ იქნა ადამიანის უფლებათა დაცვის ისეთი რეგიონული მექანიზმები, როგორცაა უნივერსალური პერიოდული მიმოხილვა (UPR),

ადამიანის უფლებების დაცვის ეროვნული ინსტიტუტები, სამოქალაქო საზოგადოება და ზოგიერთ შემთხვევაში მედია ანგარიშები.

ანგარიშში ყურადღება გამახვილებულია პოლიციაში დაკავებასა და წინასწარ პატიმრობაზე, იმ ზოგად მოსაზრებაზე დაყრდნობით, რომ ეს დაწესებულებები განსაკუთრებით საფრთხეს წარმოადგენს ბავშვებისათვის ძალადობის რისკის თვალსაზრისით. პოლიციასთან კონტაქტისას ბავშვები შეიძლება დაუცველები აღმოჩნდნენ: დაკავებისა და დაკითხვების პროცესის დროს, აღიარების მიღების მიზნით, მათ წინააღმდეგ შეიძლება გამოყენებულ იქნას დაუსაბუთებელი ძალა; ისინი შეიძლება გრძელვადიანი პერიოდით აღმოჩნდნენ დაკავებული ზრდასრული პატიმრების გვერდით; ბავშვების დაკავება და პოლიციის განყოფილებაში დროებითი მოთავსების იზოლაციაში მოთავსება გარკვეული დროის მანძილზე შეიძლება მოხდეს რეგისტრაციის გარეშე, რაც, თავის მხრივ, სამართალდამცავი ორგანოების თანამშრომლების დაუსჯელობის მიზეზი ხდება; პოლიციის განყოფილებაში ბავშვები შეიძლება მოხვდნენ ძლიერ იზოლაციაში; მათ შესაძლოა უარი ეთქვათ კანონიერ წარმომადგენელთან კონტაქტზე; ხშირად ოჯახებს არ აწვდიან ინფორმაციას მათი შვილის დაკავების ან ადგილსამყოფელის შესახებ. პატიმრობაში მყოფი ბავშვები ხშირად უფრო დიდი რისკის ქვეშ იმყოფებიან, ვიდრე ისინი, ვისაც უკვე მისჯილი აქვთ სასჯელი, რადგან ისინი მოთავსებული არიან იმავე გადატვირთულ საპატიმრო დაწესებულებაში, სადაც ზრდასრული ადამიანები. ეს კი აძლიერებს ძალადობის რისკს.

დაკავებულ/პატიმრობაში მყოფ გოგონებსა და ბიჭებს განხორციელებული ძალადობა შეიძლება სხვადასხვა ხასიათის იყოს. ბავშვთა სისხლის სამართლის სისტემაში გოგონები ყოველთვის უმცირესობას წარმოადგენენ და შესაბამისად, საჭიროებენ განსაკუთრებულ დაცვას. მათი დაბალი რიცხოვნობის გამო ბევრ ქვეყანას არ გააჩნია სპეციალურად მათთვის გამოყოფილი დაწესებულება და ხშირად გოგონები განთავსებული არიან ზრდასრული ქალების გვერდით, რამაც დიდი შანსია გაზარდოს ფიზიკური და სექსუალური ძალადობის რისკი. გარდა ამისა, არსებობს იმის რისკიც, რომ ბიჭებთან ერთად განთავსების თავიდან ასაცილებლად, ისინი მოთავსებული აღმოჩნდნენ იზოლაციაში, ან სახლიდან დამორბეულ ადგილას. გოგონებისთვის განკუთვნილ თავისუფლების შეზღუდვის დაწესებულებებში შეიძლება წავაწყდეთ მდებრობითი სქესის თანამშრომლების ნაკლებობას. წინამდებარე სამაგიდო კვლევის შეკითხვებში ასახულ იქნა ეს განსხვავებები.

წინააღმდეგობები და შეზღუდვები

წინამდებარე კვლევა გაკეთდა საქართველოში ბავშვების მიმართ ძალადობის პრევენციისა და შემცირებისაკენ მიმართული საკანონმდებლო და პოლიტიკური ზომების ასახვისათვის და შემდგომი ღონისძიებებისთვის გარკვეული საფუძვლის შესაქმნელად. მიუხედავად ამისა, კვლევას გააჩნია შეზღუდვებიც: მაგალითად, ის არ ითვალისწინებს პირველადი და მეორადი დანაშაულის პრევენციის ზომებს ბავშვებისთვის; არ განიხილავს პოლიციის მხრიდან ძალადობას, რომელსაც არ მოყოლია დაპატიმრება (მაგ.:

ქუჩაში მცხოვრები ან მომუშავე ბავშვების მიმართ ძალადობა); და არ მოიცავს თავისუფლების აღკვეთით მსჯავრდებული ბავშვების შესახებ არსებულ კანონმდებლობასა და პოლიტიკას. იგი ასევე არ მოიცავს ადმინისტრაციულ ან საიმიგრაციო დაკავებას, ან პატიმრობაში მყოფ დედებთან მყოფი ბავშვების საკითხებს.

ეს მიმოხილვა არ წარმოადგენს პირველად კვლევას და შესაბამისად, რიგ საკითხებთან მიმართებაში დამოკიდებულია მეორად წყაროებზე. მიუხედავად იმისა, რომ PRI-ს მხრიდან ყველაფერი გაკეთდა კვლევის სისრულისათვის, მთავარი წყაროები შესაძლოა მიუწვდომელი შეიქმნას. ამ შეზღუდვების მიუხედავად, ვიმედოვნებთ, რომ ანგარიში სასარგებლო საწყისი იქნება სამომავლო აქტივობებისთვის.

3. მიგნებები და რეკომენდაციები

საკითხის შესახებ არსებული ფაქტები

პოლიციის დროებითი მოთავსების იზოლატორებში და პატიმრობის დაწესებულებებში მყოფი ბავშვების რაოდენობა

საქართველოს სახალხო დამცველის ინფორმაციით, 2010 წელს, 19 გოგონა და 437 ბიჭი იქნა დაკავებული პოლიციის დროებითი მოთავსების იზოლატორებში.¹⁰ მსჯავრდებულ ბავშვთა რიცხვმა, 2008 წელს მიაღწია ყველაზე მაღალ მაჩვენებელს, 1,166 ბავშვი, თუმცა მას შემდეგ ეს რიცხვი საგრძნობლად შემცირდა.¹¹ 2012 წლის 1 აპრილის მონაცემებით¹², თავისუფლებააკვეთით მსჯავრდებული ბავშვების რაოდენობა იყო 135 (მათ შორის, 2 გოგო), ხოლო პატიმრობაში იმყოფებოდა შვიდი ბავშვი (მათ შორის, 1 გოგო).¹³ ბავშვების მიერ ჩადენილი დანაშაულების უმრავლესობა საკუთრების წინააღმდეგ არის მიმართული (მათ შორის ქურდობა, მარცვა და ა.შ.). საქართველოს სახალხო დამცველის ინფორმაციაზე დაყრდნობით, ბიჭები პატიმრობაში იმყოფებიან შემდეგ დაწესებულებებში: გლდანის #8 დაწესებულება და ქუთაისის #2 დაწესებულება. გოგონების განთავსება ხდება ქალთა #5 პატიმრობისა და დახურული ტიპის სასჯელაღსრულების დაწესებულებაში.

რა ფაქტები გაგვაჩნია პოლიციის დროებითი მოთავსების იზოლატორებსა და პატიმრობის დაწესებულებებში ბავშვთა მიმართ ძალადობის გავრცელების შესახებ?

ჩვენ არ გვაქვს სრული სურათი საქართველოში პოლიციის დროებითი მოთავსების იზოლატორებსა და პატიმრობის დაწესებულებებში ბავშვთა მიმართ ძალადობის გავრცელების შესახებ. საქართველოს სახალხო დამცველის განცხადებით, 'არასრულწლოვანთა მიმართ არასათანადო მოპყრობის ფაქტები ძალიან იშვიათია'.¹⁴ ბოლო წლების მანძილზე ბავშვთა მართლმსაჯულების შესახებ კანონმდებლობასა და პოლიტიკაში აშკარა წინსვლა შეინიშნება, რამაც შეამცირა არასრულწლოვანთა დაკავებების/დაპატიმრების რაოდენობა. 2008 წელს კანონმდებლობაში განხორციელებული ცვლილებების შედეგად სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის მინიმალურ ასაკად დადგინდა 12 წელი (თუმცა შესაბამისი მუხლის მოქმედება შეჩერებული იყო), ხოლო 2009 წელს, მას შემდეგ რაც ამ სფეროში რეფორმების გატარების მიზნით მთავრობამ მიიღო არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების

¹⁰ საქართველოს სახალხო დამცველის ყოველწლიური ანგარიში, 2010, გვ.46. ხელმისაწვდომია ბმულზე <http://www.ombudsman.ge/files/downloads/en/rthhchgjdjxwaxijhpx.pdf> (1 ნოემბერი 2012)

¹¹ UNICEF, საქართველო და ბავშვის უფლებათა კონვენცია (CRC), 2011, გვ. 45. ხელმისაწვდომია ბმულზე: http://www.unicef.org/georgia/UNICEF_Sitan_ENG_web.2MB.pdf (1 ნოემბერი 2012)

¹² ინფორმაციის წყარო: სასჯელაღსრულების დეპარტამენტი.

¹³ იუსტიციის სამინისტროს სტატისტიკა.

¹⁴ საქართველოს სახალხო დამცველის ყოველწლიური ანგარიში, 2010 წ. გვ. 39.

რეფორმის სტრატეგია და სამოქმედო გეგმა 2009-13 წლებისთვის, 2010 წელს საქართველომ აღადგინა მინიმალური ასაკი - 14 წელი.

თუმცა, ბრალდებები პოლიციისა და პატიმრობის დაწესებულებებში ბავშვების მიმართ ძალადობის შესახებ ბოლო წლებში მაინც გაისმის, 2009 წლის 'უნივერსალურ პერიოდულ ანგარიშზე' დაყრდნობით, დაპატიმრებულ ბავშვებს შორის დაშინება და ძალადობა (ბულინგი) კვლავ მწვავე საკითხია.¹⁵ 2010 წელს, #5 დაწესებულებაში სპეციალური მონიტორინგის დროს, სახალხო დამცველის წარმომადგენლებმა გამოავლინეს ორი არასრულწლოვანი, რომელთა განცხადებითაც, პოლიცია სცემდა თავდაპირველად აღიარების მისაღებად, ხოლო შემდგომ კი - აღიარების დაგვიანებისთვის.¹⁶ იმავე ანგარიშში აღნიშნულია გლდანის #8 ციხის პრობლემა, სადაც ბავშვები იმყოფებიან პატიმრობაში და ექვემდებარებიან იგივე უხემ და მკაცრ რეჟიმს როგორც დანარჩენი პატიმრები.

2011 წლის ვიზიტის დროს, 'წამების ატლასის' (Atlas of Torture) ექსპერტთა ჯგუფის წარმომადგენლებმა დაადგინეს, რომ არასათანადო მოპყრობის პრობლემამ პოლიციიდან გადაინაცვლა სასჯელაღსრულების სისტემაში, სადაც სიტუაცია საგანგაშოა... 'წამება და არასათანადო მოპყრობა საქართველოში აღმოფხვრისგან ძალიან შორსაა'.¹⁷ ეს ინფორმაცია არ ეხება კონკრეტულად ბავშვების მოპყრობას, მაგრამ ასახავს თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებებში გამეფებული დაუსჯელობის საერთო კლიმატს.

აღნიშნული ინფორმაცია დადასტურდა საქართველოს პენიტენციურ სისტემაში 2012 წლის აგვისტო-სექტემბერში განვითარებული მოვლენების შედეგად. 8 აგვისტოს არასრულწლოვანთა სპეციალურ დაწესებულებაში მომხდარი ამბოხის შემდეგ სახალხო დამცველმა გააკეთა საჯარო განცხადება, რომელშიც აღნიშნული იყო, რომ ამ არეულობის ერთ-ერთი მიზეზი იყო ამ დაწესებულებაში ბავშვთა მიმართ არასათანადო მოპყრობის ფაქტები¹⁸. პატიმარ ბავშვებზე ძალადობისა და მათ მიმართ არაადამიანური მოპყრობის კიდევ ერთ მტკიცებულებას წარმოადგენდა ის ვიდეო მასალა, რომელიც ასახავდა ციხის თანამშრომლების მიერ არასრულწლოვანის მიმართ დამამცირებელ დამოკიდებულებას, რაც გავრცელდა 2012 წლის 18 სექტემბერს სატელევიზიო არხებით¹⁹.

¹⁵ არასამთავრობო ორგანიზაციების კოალიციის მიერ გაკეთებული ერთობლივი ანგარიში უნივერსალური პერიოდული მომხილვისთვის საქართველოში ბავშვის უფლებათა დაცვის მხრივ სიტუაციის შესახებ 2009, გვ. 8.

¹⁶ საქართველოს სახალხო დამცველის ყოველწლიური ანგარიში, 2010, გვ.39.

¹⁷ „წამების ატლასი“, წამების მონიტორინგი და პრევენცია მსოფლიო მასშტაბით – ეფუძნება გაეროს სპეციალური მომხსენებლის მუშაობას: საქართველო: მოკლე ანგარიში წამების პრევენციის სფეროში პრობლემებისა და საჭიროებების შესახებ, კონსულტაციების დასკვნები, 2011

¹⁸ სახალხო დამცველის განცხადება არასრულწლოვანთა #11 დაწესებულებაში 2012 წლის 9 აგვისტოს მომხდარი ინციდენტის თაობაზე, ხელმისაწვდომია:

<http://www.ombudsman.ge/index.php?page=1001&lang=1&n=0&id=1538> (2013 წლის იანვარში

ხელმისაწვდომი)

¹⁹ „საქართველოს ციხეებში წამებისა და ძალადობის წინააღმდეგ პროტესტი“, ადამიანის უფლებათა სახლი, 2012 წ. 21 სექტემბერი ხელმისაწვდომია: <http://humanrightshouse.org/Articles/18631.html> (2013 წლის იანვარში)

დაკავება/დაპატიმრება, როგორც უკიდურესი ღონისძიება

კანონმდებლობა და პოლიტიკა არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების შესახებ 2009 წელს, ამ სფეროში რეფორმების გატარების მიზნით, მთავრობამ მიიღო არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების რეფორმის სტრატეგია და სამოქმედო გეგმა 2009-13 წლებისთვის. მიუხედავად ამისა, ამჟამად საქართველოში არ არსებობს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების ცალკე სისტემა და ბავშვები მიიჩნევიან ცალკეულ ჯგუფად მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც სისხლის სამართლის კანონმდებლობა მოიცავს ცალკე სექციებს კონკრეტული დებულებებით მათ შესახებ.

სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის მინიმალური ასაკი

სამართლებრივი პასუხისმგებლობის მინიმალური ასაკის დადგენა რაც შეიძლება მაღალი ასაკით და არანაკლებ 12 წლისა (გაეროს ბავშვის უფლებათა დაცვის კომიტეტის რეკომენდაციების მიხედვით²⁰) წარმოადგენს მნიშვნელოვან პრევენციულ ზომას, რადგან ამ სახით მცირდება დაკავებულ/დაპატიმრებულ ბავშვთა საერთო რაოდენობა. საქართველოში სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის მინიმალურ ასაკად დადგენილია 14 წელი.

განრიდების ღონისძიებები

ბავშვის მიერ დანაშაულის ჩადენაზე პასუხისმგებლობის აღიარების შემთხვევაში, მისი სისხლის სამართლის სისტემიდან განრიდება მნიშვნელოვანი ფაქტორია იმის უზრუნველსაყოფად, რომ არ მოხდეს პატიმრობაში და შესაბამისად, ძალადობას არ დაექვემდებაროს. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 89-91 მუხლების მიხედვით, არასრულწლოვანი, მის მიერ ნაკლებად მძიმე დანაშაულის პირველად ჩადენისას შეიძლება გათავისუფლდეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისგან იმ შემთხვევაში, თუ თუ სასამართლო მიიჩნევს, რომ მისი გამოსწორება მიზანშეწონილია აღმზრდელობითი ზემოქმედების იძულებითი ღონისძიების გამოყენებით. ეს იძულების ღონისძიებები მოიცავს 'გაფრთხილებას, საზედამხედველოდ გადაცემას, ზიანის ანაზღაურების მოვალეობის დაკისრებას, ქცევის შეზღუდვას დასპეციალურ აღმზრდელობით ან სამკურნალო-აღმზრდელობით დაწესებულებაში მოთავსებას'. თუმცა, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ პრაქტიკაში ეს იძულებითი ღონისძიებები იშვიათად ან საერთოდ არ გამოიყენება.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში 2010 წელს შესულმა ცვლილებებმა, მოგვიანებით კი ახალმა კოდექსმა, დანერგა კანონთან კონფლიქტში მყოფ არასრულწლოვანთა განრიდების სხვა საშუალებებიც. თუმცა ამ პროგრამის გამოყენებისთვის მაინც მკაცრი შეზღუდვები არსებობს: ეს უნდა იყოს ბავშვის პირველი დანაშაული; უნდა მიეკუთვნებოდეს მსუბუქი დანაშაულების კატეგორიას; ბავშვს მანამდე არ უნდა ჰქონდეს მონაწილეობა მიღებული განრიდება/მედიაციის პროგრამაში;

²⁰ ზოგადი კომენტარი #10, პარაგრაფი 32.

მან უნდა აღიაროს დანაშაული; და არ უნდა არსებობდეს სისხლის სამართლებრივი დევნის საჯარო ინტერესი.

ადრე არსებობდა მოთხოვნა, რომ ბავშვს ან მის ოჯახს უნდა ჰქონოდა დაზარალებულისთვის ზარალის ანაზღაურების შესაძლებლობა, თუმცა, იუსტიციის სამინისტროს ახლა უკვე აქვს ალტერნატიული პროექტი, რომელიც ბავშვს ზარალის ანაზღაურების საშუალებას აძლევს სასარგებლო შრომის მეშვეობით. მაგალითისთვის, ზოგიერთი ბავშვი ჩართულია ელექტრონული ბიბლიოთეკის შექმნის პროექტში, სადაც ისინი მონაწილეობენ ელ-წიგნების შექმნაში. მას შემდეგ, რაც სრულდება ყველა მოთხოვნილი პირობა, მხოლოდ პროკურორის გადასაწყვეტია, მოხდება თუ არა ბავშვის განრიდება.

როდესაც პროკურორი მიიღებს გადაწყვეტილებას ბავშვის განრიდების თაობაზე, იგი უკავშირდება სოციალურ მუშაკს. სოციალური მუშაკი ამზადებს ბავშვის შესახებ ანგარიშს და ადგენს განრიდების გეგმას, როგორც სამოქალაქო შეთანხმებას ბავშვს ან მის მშობლებს, პროკურორს, სოციალურ მუშაკსა და, თუ ეს შესაძლებელია, დაზარალებულს შორის. შეთანხმება მოიცავს იმ მომსახურებებს, რომლებიც უნდა გაეწიოს ბავშვს, ასევე ბავშვის კონკრეტულ ქმედებებსა და ვალდებულებებს დაზარალებულის და საზოგადოების წინაშე, რომლის ზედამხედველობას განახორციელებს სოციალური მუშაკი. იმ შემთხვევაში, თუ ბავშვი დაარღვევს შეთანხმებას, სოციალური მუშაკი აბრუნებს მის საქმეს პროკურორთან სისხლის სამართლებრივი ღონისძიებების გასატარებლად.

დღესდღეობით ძალიან ცოტაა ისეთი სააგენტოები/ორგანიზაციები, რომელიც ბავშვს ზემოთ ნახსენებ სერვისს მიაწვდის. აქედან გამომდინარე, პრობლემას წარმოადგენს განრიდების პროგრამისგან პრაქტიკული შედეგების მიღება, რომელიც თავის მხრივ პროგრამის წარმატებულობას უქმნის საფრთხეს. ამჟამად განრიდების პროგრამა მოქმედებს რამდენიმე მთავარ ქალაქში და ხელისუფლება, მსუბუქი დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში, სისხლის სამართლებრივი დევნისაგან ბავშვის განრიდების მიზნით მისი მასშტაბების გაფართოებასაც გეგმავს. UNICEF-ის განცხადებით, მოსალოდნელია, დასჯილი ბავშვების რაოდენობის 33%-ით შემცირება, რაც, თავის მხრივ, წარმოადგენს პოლიციის იზოლაციურებში ან პატიმრობის დაწესებულებებში მათი ძალადობისგან დაცვის გაძლიერების პოტენციალს.²¹ 2012 წლის იანვარში იუსტიციის სამინისტრომ გამოაცხადა მცირე გრანტების კონკურსი იმ არასამთავრობო ორგანიზაციებისთვის, რომელთაც შეუძლიათ გაუწიონ სარეაბილიტაციო და საგანმანათლებლო დახმარება განრიდებულ ბავშვებს.²²

²¹UNICEF-ის მიერ დამოწმებული რიცხვები, *საქართველო და გაეროს ბავშვის უფლებათა კონვენცია (CRC)*, 2011, გვ. 45.

²² ამ გრანტის შესახებ დამატებითი ინფორმაციისთვის, იხილეთ: იუსტიციის სამინისტრო აცხადებს საგრანტო კონკურსს, 12 იანვარი 2012, ხელმისაწვდომია ბმულზე: http://www.justice.gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=23&info_id=4065 (1 ნოემბერი, 2012)

პატიმრობის ალტერნატივები

ბავშვებისთვის პატიმრობაში ყოფნის არიდება, პირველ რიგში, შეამცირებს ამ დაწესებულებებში ძალადობის მსხვერპლ არასრულწლოვანთა რიცხვს. საქართველოში პატიმრობის შეფარდება შეიძლება მოხდეს შემდეგი გარემოებებისას: რათა თავიდან იქნეს აცილებული ბრალდებულის მიმალვა, შემდგომი დანაშაულებრივი საქმიანობა, მოწმეზე ზემოქმედება, მტკიცებულების განადგურება ან განაჩენის აღუსრულებლობა. ბრალდებულს არ უნდა შეეფარდოს პატიმრობა, თუკი ჩამოთვლილი მიზნების მიღწევა შესაძლებელია ნაკლებად მკაცრი ზომების მიღებითაც. პატიმრობა შეიძლება იქნას გამოყენებული მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ჩადენილი დანაშაული ითვალისწინებს თავისუფლების აღკვეთას სამ წელზე მეტი ვადით. პროკურორის გადაწყვეტილება პატიმრობის შეფარდების შესახებ უნდა დამტკიცდეს სასამართლოს მიერ. საქართველოში არასრულწლოვნებისათვის პატიმრობის შეფარდება შეზღუდულად ხდება.

რეკომენდაციები პატიმრობის, როგორც უკიდურესი ღონისძიების გამოყენების უზრუნველსაყოფად

- საქართველომ უნდა შექმნას ცალკე, სრულყოფილი კანონმდებლობა სისხლის სამართლის სისტემაში ბავშვების ძალადობისაგან დაცვის შესახებ, რომელიც მოიცავს სისტემაში არსებულ ყველა ელემენტს დანაშაულის პრევენციიდან რეინტეგრაციამდე. საჭიროა, შემუშავდეს უწყებათშორისი მიდგომა და ყოველი მათგანისთვის დადგინდეს პასუხისმგებლობები და ვადები.
- საქართველომ უნდა განახორციელოს რიგი ზომებისა პატიმრობის აცილების და პატიმრობის შეფარდების ალტერნატივების (მათ შორის ზედამხედველობის) შესახებ, იმ 2009 წლის სისხლის სამართლის რეფორმის სტრატეგიისა და სამოქმედო გეგმის ფარგლებში ნაკისრი ვალდებულებების შესაბამისად, რომლის მეშვეობითაც ხდება სისხლის სამართლებრივი დევნისა და თავისუფლების აღკვეთის ალტერნატივების გამოყენების წახალისება.
- უნდა შემუშავდეს ისეთი კანონმდებლობა, რომლის მეშვეობითაც დაწესდება შეზღუდვები პატიმრობის შეფარდებაზე ისე, რომ მისი გამოყენება შესაძლებელი გახდეს მხოლოდ უკიდურეს შემთხვევებში და რაც შეიძლება მოკლე ვადით, ისეთ დროს, როდესაც არსებობს მიმალვის რისკი, ან ბავშვი წარმოადგენს საშიშროებას საკუთარი თავის ან სხვებისთვის.

ბავშვების პოლიციასა და პატიმრობის დაწესებულებებში დაკავების ვადის შეზღუდვა

პოლიციაში დაკავების ვადის შეზღუდვა

როგორც გაეროს ბავშვის უფლებათა დაცვის კომიტეტი მიუთითებს ზოგად კომენტარში # 10, არ უნდა მოხდეს პოლიციის მიერ არცერთი ბავშვის დაკავება 24 საათზე მეტი ვადით, სასამართლოს ბრძანების გარეშე. რაც უფრო დიდია პოლიციაში დაკავების ვადის ხანგრძლიობა სასამართლოს და, შესაძლოა, ოჯახისთვის ან მეურვისთვის შეტყობინების გარეშე, მით მეტია ძალადობის რისკი. კონსტიტუციის მე-18 მუხლის მიხედვით 'დაკავებული თუ სხვაგვარად თავისუფლებაშეზღუდული პირი უნდა წარედგინოს სასამართლოს განსჯადობის მიხედვით არა უგვიანეს 48 საათისა. თუ მომდევნო 24 საათის განმავლობაში სასამართლო არ მიიღებს გადაწყვეტილებას დაპატიმრების ან თავისუფლების სხვაგვარი შეზღუდვის შესახებ, პირი დაუყოვნებლივ უნდა გათავისუფლდეს.' აქედან გამომდინარე, პოლიციაში დაკავების მაქსიმალური ვადა ნებისმიერი ადამიანისთვის არის 72 საათი. არ არსებობს ცალკე დებულებები 18 წლამდე ასაკის პირთათვის უფრო მოკლე ვადით დაკავების შესახებ.

პატიმრობის ვადის შეზღუდვა

საერთაშორისო სახელმძღვანელო პრინციპების მოთხოვნით, საქმის სასამართლო განხილვამდე პატიმრობაში გატარებული მაქსიმალური დრო არ უნდა აღემატებოდეს ექვს თვეს. დროის ლიმიტების დაწესება უზრუნველყოფს პატიმრობაში მყოფი ბავშვების რაოდენობის და, შესაბამისად, ძალადობის რისკის შემცირებას. პატიმრობის საკითხი უნდა გადაისინჯოს მინიმუმ ყოველ 14 დღეში. ამჟამინდელი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 205 (2) მუხლი ნებისმიერი ადამიანისთვის, მათ შორის არასრულწლოვანებისთვის, (წინასწარი) პატიმრობის მაქსიმალურ ვადად ითვალისწინებს 9 თვეს. ცხრათვიანი პერიოდის ათვლა იწყება დაკავების დღიდან, იმ შემთხვევაში კი თუ დაპატიმრება არ მომხდარა (მაგ.: აღკვეთის ღონისძიების სახით), მოსამართლის მიერ განაჩენის გამოტანის დღიდან.

რეკომენდაციები დაკავების/პატიმრობის ვადის შეზღუდვაზე

- უნდა მოხდეს პოლიციაში ბავშვის დაკავების ვადის ლიმიტის შემცირება 72 საათიდან 24 საათამდე ყველა ბავშვისთვის, ბავშვის უფლებათა დაცვის კომიტეტის რეკომენდაციების შესაბამისად.
- ბავშვის პატიმრობაში ყოფნის მაქსიმალური ხანგრძლივობა უნდა განისაზღვროს არაუმეტეს ექვსი თვის ვადით, მის მიერ ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმის მიუხედავად.

პრევენციული ღონისძიებები პოლიციაში

დაკავებულთა სათანადო რეგისტრაცია დროის ლიმიტის ფარგლებში

დაკავებულთა რეგისტრაცია მნიშვნელოვან პრევენციულ ღონისძიებას წარმოადგენს, რამდენადაც, იგი ადგენს პოლიციის პასუხისმგებლობას და ანგარიშვალდებულებას დაკავებული ბავშვისადმი მოპყრობის შესახებ. საქართველოში, დაკავებისთანავე იქმნება ოფიციალური ჩანაწერი – ოქმი, რომელშიც მიეთითება სად, როდის, რა გარემოებებში და ამ კოდექსით გათვალისწინებული რა სამართლებრივი საფუძვლით მოხდა [პირის] დაკავება, იზოლატორში მიყვანისას დაკავებული ადამიანის ფიზიკური მდგომარეობა, დანაშაული, რომლის ჩადენაშიც იგი ეჭვმიტანილია, პოლიციის განყოფილებაში ან სხვა სამართალდამცავ დაწესებულებაში დაკავებულის მიყვანის ზუსტი დრო, დაკავებული პირის, ამ კოდექსით გათვალისწინებული, უფლებების ჩამონათვალი'. ჩანაწერს ხელი უნდა მოაწეროს პირმა, რომელმაც განახორციელა დაკავება, დაკავებულმა ან მისმა ადვოკატმა (მისი ადგილზე ყოფნის შემთხვევაში), და უფლებამოსილმა პოლიციის თანამდებობის პირმა; ჩანაწერის ასლი გადაეცემა დაკავებულს.²³

სამედიცინო მომსახურებაზე ხელმისაწვდომობა

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის (მუხლი 174.4) მოთხოვნით, ნებისმიერ დაკავებულ ან საპატიმროში მიყვანილ პირს მისი ჯანმრთელობის მდგომარეობის დასადგენად დაუყოვნებლივ უნდა ჩაუტაროს სამედიცინო შემოწმება ექიმმა და შეადგინოს ამის თაობაზე შესაბამისი სამედიცინო ანგარიში. მიუხედავად ამისა, სახალხო დამცველის წარმომადგენელთა განცხადებით, ეს პრობლემურ საკითხს წარმოადგენს რეგიონებში, სადაც პოლიციის დროებითი მოთავსების იზოლატორებში არ ჰყავთ სამედიცინო პროფილის თანამშრომლები.²⁴

პოლიციის სპეციალიზებული თანამშრომლები ბავშვებთან მუშაობისთვის

საერთაშორისო სტანდარტების მიხედვით²⁵ პოლიციაში სპეციალურად ბავშვებთან მუშაობისთვის სპეციალიზებული კვალიფიკაციის მქონე თანამშრომლები უნდა მუშაობდნენ, რომელთაც ბავშვი უნდა გადაეცეთ დაკავებიდან რაც შეიძლება მოკლე დროში. სისხლის სამართლის კოდექსი, ისევე როგორც სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი მოითხოვს, რომ არასრულწლოვანთა საქმის განხილვა მოხდეს მხოლოდ იმ მოსამართლეების, პროკურორებისა და გამომძიებლების მიერ, რომელთაც გავლილი აქვთ სპეციალური მოსამზადებელი კურსები ფსიქოლოგიასა და პედაგოგიკაში.²⁶ ბოლო ხანებში სახელმწიფოს მიერ არასრულწლოვანთა დაკითხვის ტექნიკის თემებზე გადამზადდა 430 გამომძიებელი, თუმცა ამას ჯერ მთლიანი ქვეყნის მასშტაბები არ მიუღია.

²³ მუხლი 175, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი.

²⁴ საქართველოს სახალხო დამცველის ყოველწლიური ანგარიში, 2010, გვ. 47.

²⁵ გაეროს მინიმალური სტანდარტული წესები არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების ადმინისტრირების შესახებ („პეკინის წესები“), წესი 12.1; გაეროს სახელმძღვანელო მითითებები არასრულწლოვანთა დანაშაულობის პრევენციისათვის („რიადის სახელმძღვანელო პრინციპები“), # 58.

²⁶ მუხლი 319, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი;.

ნიმუშების აღების და ჩხრეკის დროს შეურაცხყოფისგან/ძალადობისგან დაცვა მტკიცებულებების მოპოვებისა და უსაფრთხოების მიზნით ბავშვებისგან ნიმუშების აღების და მათი ჩხრეკის პროცესი შეიძლება პოლიციის მიერ ბოროტად იქნეს გამოყენებული. საერთაშორისო დოკუმენტები არ ითვალისწინებს ჩხრეკის დროს ბავშვებისათვის დაცვის რაიმე კონკრეტულ ღონისძიებებს, თუმცა „პეკინის წესების“ მე-10.3 წესის მოთხოვნის შესაბამისად, სამართალდამცავსა და ბავშვს შორის კონტაქტი უნდა მოხდეს ბავშვის სამართლებრივი სტატუსის დაცვით, ყურადღება მიექცეს მის კეთილდღეობას და არ მიადგეს ზიანი. ეს შეიძლება გაგებულ იქნას იმგვარადაც, რომ დაკავებული ბავშვის ჩხრეკა უნდა ჩატაროს მხოლოდ იმავე სქესის ოფიცერმა. ინტიმური ჩხრეკა (როგორცაა სისხლის, ნერწყვის, ან თმის ღერის აღება ბოქვენის მიდამოდან) დასაშვებია მხოლოდ განსაკუთრებულ გარემოებებში და ტარდება მხოლოდ სამედიცინო სპეციალისტის მიერ.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის, 147-ე მუხლის მიხედვით, ბავშვისგან (ისევე როგორც მოზრდილი ადამიანისგან) ნიმუშის იძულებით აღება შეიძლება მხოლოდ სასამართლოს განჩინებით. ისეთი ნიმუშის აღება, რომელმაც შეიძლება გამოიწვიოს ძლიერი ტკივილი, დასაშვებია მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევებში და პირის თანხმობით, ხოლო თუ პირი 16 წლამდე ასაკისაა, მისი მშობლების თანხმობით. პერსონალური ჩხრეკა, რომელიც გულისხმობს პირის გაშიშვლებას, უნდა ჩატარდეს მხოლოდ იმავე სქესის წარმომადგენლის მიერ (სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, მუხლი 121.4). თუმცა ეს დებულებები არ არის გაწერილი სპეციალურად ბავშვებისთვის.

პოლიციაში დაკავების დროს ზრდასრულებისგან განცალკევება

პოლიციის დროებითი მოთავსების იზოლაციაში დაკავების დროს ზრდასრულებისგან განცალკევება წარმოადგენს სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვან პრევენციულ მექანიზმს და საერთაშორისო დოკუმენტებიც ნათლად ასახავს ბავშვის ზრდასრულებისგან განცალკევების მნიშვნელობას. საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს 'დროებითი მოთავსების იზოლაცორების საქმიანობის მარეგულირებელი დამატებითი ინსტრუქციის მე-12 მუხლის მიხედვით²⁷ უნდა მოხდეს არასრულწლოვანთა განცალკევება ზრდასრულებისგან. მიუხედავად ამისა, სამწუხაროდ, გამონაკლის შემთხვევებში, პროკურორის ან გამომძიებლის წერილობითი ნებართვის საფუძველზე შესაძლებელია ზრდასრული ადამიანის იმავე საკანში ჩასმა, სადაც იმყოფებიან ბავშვები.

დაკითხვაზე ადვოკატის/მშობლების დასწრება

გაეროს ბავშვის უფლებათა კონვენციის 37-ე (დ) მუხლი მოითხოვს სახელმწიფოსგან ბავშვებისთვის 'დროული იურიდიული და სხვა შესაბამისი დახმარების' გაწევას. გაეროს 'პრინციპები და სახელმძღვანელოები სისხლის სამართლის სისტემაში იურიდიული

²⁷ დამტკიცებულია შინაგან საქმეთა მინისტრის #108 ბრძანებით, 1 თებერვალი, 2010 (დანართი 3). ეს დოკუმენტი მოიცავს საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს დაქვემდებარებული დროებითი მოთავსების იზოლაცორების დებულებას, შინაგანაწესსა და საქმიანობის მარეგულირებელ დამატებით ინსტრუქციებს.

დახმარების ხელმისაწვდომობის შესახებ²⁷ აღნიშნავს, რომ სახელმწიფოებმა უნდა უზრუნველყონ ბავშვის მიმართ მეგობრული იურიდიული დახმარების სისტემის არსებობა, რომელიც 'დაკავებულ, თავისუფლებამორთმეულ, ექვმიტანილ ან სისხლის სამართლის დანაშაულისთვის ბრალდებულ ბავშვს მისცემს საშუალებას, დაუყოვნებლივ დაუკავშირდეს მშობლებს/მეურვეს, ასევე აკრძალავს მშობლის/მეურვეს და ადვოკატის, ან უფასო იურიდიული დახმარების გამწევი პირის არყოფნის დროს ბავშვის დაკითხვას'. მსგავსი კონტაქტი გარე სამყაროსთან შეიძლება აღმოჩნდეს როგორც არსებითი პრევენციული მექანიზმი, ასევე საშუალება ბავშვისთვის, განაცხადოს ძალადობის შესახებ.

ცალკეული წესები ბავშვის დაკავების თაობაზე მშობლის/მეურვეს ინფორმირების შესახებ არ არსებობს, თუმცა, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 177-ე მუხლის მოთხოვნის მიხედვით, პირის დაკავებიდან არაუგვიანეს სამი საათისა პროკურორი ვალდებულია ოჯახის წევრს ან ახლო ნათესავს შეატყობინოს პირის დაკავების თაობაზე. რაც მთავარია, სისხლის სამართლის კოდექსი მოითხოვს, რომ 'იმ ბრალდებულის დაკითხვა, რომელსაც არ მიუღწევია 18 წლის ასაკისთვის, უნდა მოხდეს მისი მასწავლებლის ან კანონიერი წარმომადგენლის თანდასწრებით'.²⁸ გარდა ამისა, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მიხედვით, არასრულწლოვანის პირველივე დაკითხვისას სამართლებრივი დამცველის სავალდებულო დასწრების უზრუნველყოფა გამომძიებლებისა და პროკურორების მოვალეობაა. სისხლის სამართლის კოდექსზე დაყრდნობით, ბავშვის დაკითხვა არ უნდა გაგრძელდეს ორ საათზე მეტ ხანს - შესვენების გარეშე და ოთხ საათზე მეტ ხანს - ერთი დღის განმავლობაში; ან ნაკლები დროით, თუ ბავშვი გამოავლენს დადლილობის/სისუსტის რაიმე ნიშნებს.²⁹

რეკომენდაციები პოლიციის მიერ დაკავების დროს ბავშვის მიმართ ძალადობის პრევენციის შესახებ

- უნდა ჩამოყალიბდეს ბავშვის უფლებათა საკითხებში სპეციალიზებული პოლიციის ოფიცრების სრულყოფილი სისტემა.
- ბავშვებს, მოთხოვნის შესაბამისად, ხელი უნდა მიუწვდებოდეთ პოლიციის განყოფილებაში სამედიცინო მომსახურებაზე.
- კანონმდებლობაში უნდა შევიდეს ცვლილებები, რომელიც ცალსახად მოითხოვს დაკავების ან თავისუფლების შეზღუდვის ყველა ეტაპზე ბავშვების ზრდასრულებისგან განცალკევებას, მათ შორის სასამართლოში თუ სხვა დაწესებულებებში ტრანსპორტირების დროს.

²⁸ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი (1998), მუხლი 311. ძალაშია 2013 წლის 1 სექტემბრამდე.

²⁹ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი (1998), მუხლი 647.

პრევენციული ღონისძიებები სასამართლო პროცესების მიმდინარეობისას

პატიმრობის ალტერნატივების გამოვლენაში სოციალური მუშაკის/პრობაციის ოფიცრების დახმარება

სისხლის სამართლის კოდექსი სასამართლოსგან (ასევე სისხლის სამართლის პროცესში ჩართული სხვა მოქმედი ორგანოებისგან³⁰) მოითხოვს მათთან მიყვანილი ბავშვის შესახებ შემდეგი ინფორმაციის დადგენას: ასაკი, ფიზიკური და გონებრივი განვითარების დონე, ინფორმაცია ბავშვის ხასიათისა და ინტერესების შესახებ, სიტუაცია ბავშვის ოჯახში, მატერიალური და საცხოვრებელი პირობები, ბავშვის აღზრდისა და ქცევისადმი მისი მშობლების დამოკიდებულება, საგანმანათლებლო სიტუაცია და მიღწევები, წარსულში მიღებული ნებისმიერი საგანმანათლებლო ზომები და მათი ეფექტურობა და ბავშვის ჩართულობა საზოგადოებრივ ჯგუფებში და გაერთიანებებში. მიუხედავად ამისა, პრაქტიკაში, როდესაც ხდება ბავშვის შესაძლო დაპატიმრების შესახებ გადაწყვეტილების მიღება, როგორც წესი, არ არის გათვალისწინებული მისი ეს და სხვა სოციალური თუ ოჯახური სიტუაცია.

სასამართლო პროცესების დროს იურიდიული დახმარების გაწევა

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 38.5-ე მუხლის მიხედვით, ბრალდებულს უფლება აქვს ჰყავდეს კანონიერი წარმომადგენელი და შეცვალოს ადვოკატი ნებისმიერ დროს. თუ პირი სოციალურად დაუცველია, მას შეუძლია სახელმწიფოს ხარჯზე ისარგებლოს უფასო იურიდიული დახმარებით. მოპასუხეს უნდა ჰქონდეს გონივრული დრო და საშუალება თავდაცვის მოსამზადებლად. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსზე დაყრდნობით, მოპასუხის ადვოკატი უნდა ესწრებოდეს ყველა სასამართლო პროცესს, რომელშიც ჩართულია ბავშვი, არასრულწლოვანის კანონიერი წარმომადგენლის დასწრება კი სავალდებულოა. კოდექსი ასევე იძლევა სახელმწიფოს მიერ დაფინანსებული იურიდიული დახმარებით სარგებლობის საშუალებას იმ შემთხვევაში, თუ არსებობს სავალდებულო დაცვის აუცილებლობა და ადვოკატის დაქირავება არ არის ხელმისაწვდომი (მუხლი 45, ბავშვის უფლებათა დაცვის კონვენცია). ასეთ შემთხვევაში, უფასო იურიდიული დახმარების გაწევის უზრუნველყოფას ახდენს სასჯელაღსრულების, პრობაციისა და იურიდიული დახმარების საკითხთა სამინისტროს იურიდიული დახმარების სამსახური.³¹ ბავშვის კანონიერი წარმომადგენელი უფლებამოსილია, დამოუკიდებლად აირჩიოს და მოიწვიოს ადვოკატი.³²

წამების ან მუქარის გზით მოპოვებული მტკიცებულებების გამორიცხვა

სასამართლო, რომელიც უშვებს წამების ან მუქარის გზით მოპოვებული მტკიცებულებების გამოყენებას, ხელს უწყობს დაუსჯელობის პრობლემების არსებობას და არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისტემაში გამოძიების ფაზაში ამ პრაქტიკის

³⁰ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, მუხლი 320.

³¹ დამატებითი ინფორმაციისთვის, იხილეთ ბმული www.legalaid.ge

³² სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, მუხლი 321.

გავრცელებას. საქართველოს კონსტიტუციის 42.7-ე მუხლზე დაყრდნობით, 'მტკიცებულებას, რომელიც მოპოვებულია კანონსაწინააღმდეგო გზით, არ გააჩნია სამართლებრივი ძალა', ამავდროულად, კონსტიტუციის მე-17 მუხლი კრძალავს წამებასა და არასათანადო მოპყრობას. გარდა ამისა, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში შეტანილი ცვლილების თანახმად, დაკავებულის (იქნება ის არასრულწლოვანი თუ ზრდასრული) მიერ დაკავების პერიოდში მიცემული ნებისმიერი აღიარება, მის მტკიცებულებად მიჩნევამდე, უნდა გადამოწმდეს სასამართლოში.

რეკომენდაციები სასამართლოს

- სასამართლოებს გადაწყვეტილების მიღების პროცესში დახმარება უნდა გაუწიონ სოციალურმა მუშაკებმა, პრობაციის ოფიცრებმა და სხვა ისეთმა სათანადო პირებმა, რომლებსაც შეუძლიათ კონტაქტი იქონიონ ოჯახთან და საზოგადოებასთან და გამოავლინონ პატიმრობის საზოგადოებრივი ალტერნატივები.
- უნდა დაინერგოს მკაფიო სამართლებრივი დებულებები, რომლებიც განსაზღვრავს ზომებს, რომელიც უნდა მიიღოს სასამართლომ მტკიცებულებების წამების ან არასათანადო მოპყრობის მეშვეობით მიღების ფაქტის გამოვლენის დროს.

პრევენციული ღონისძიებები პატიმრობის დაწესებულებაში

პატიმრობის დროს ზრდასრულებისგან განცალკევება

პატიმრობის დროს მნიშვნელოვან პრევენციულ ღონისძიებას წარმოადგენს და საერთაშორისო დოკუმენტებშიც მკაფიოდ არის გადმოცემული ბავშვების ზრდასრულებისგან განცალკევების მნიშვნელობა. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 323-ე მუხლი მთლიანად ეთმობა პატიმრობის დროს ბავშვების განცალკევებას: 'არასრულწლოვანი ბრალდებული, რომელსაც შეეფარდა პატიმრობა უსაფრთხოების მიზნით, უნდა მოთავსდეს ზრდასრული ბრალდებულების, მსჯავრდებულების, ან არასრულწლოვანი მსჯავრდებულებისაგან განცალკევებით'. პატიმრობის კოდექსის 68-ე მუხლის მიხედვით, ბავშვს შეუძლია დარჩეს არასრულწლოვანთა დაწესებულებაში 20 წლის ასაკამდე, თუმცა არ კონკრეტდება უნდა მოხდეს თუ არა პატიმრობაში სრულწლოვანების ასაკს მიღწეულთა განცალკევება 18 წლამდე ასაკის ბავშვებისგან.

პატიმრობის დროს, როგორც წესი, ხდება ბავშვების ზრდასრული პატიმრებისგან განცალკევება.³³ თუმცა, 2010 წელს, სახალხო დამცველმა ხაზი გაუსვა იმ ფაქტს, რომ გოგონები, როგორც პატიმრობაში მყოფი, ასევე მისჯილები, იშვიათად არიან ბოლომდე განცალკევებული ზრდასრული პატიმარი ქალებისგან. მაგალითად, ქალთა და

³³ არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების საერთაშორისო ობსერვატორიის (IJJO) ინტერვიუ საქართველოში PRI-ს რეგიონულ დირექტორთან არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისტემის შეფასების შესახებ, 28 მარტი, 2012: <http://www.penalreform.org/news/ijjo-interview-pri-georgias-regional-director-evolution-juvenile-justice-system> (ხელმისაწვდომია 1 ნოემბერს, 2012)

არასრულწლოვანთა მე- 5 დაწესებულებაში არსებული განყოფილება გოგონებისთვის მხოლოდ ფორმალურადაა გამოყოფილი ქალთა განყოფილებისგან, რადგან ეზო საერთო აქვთ, რაც იმას ნიშნავს, რომ გოგონები დროის დიდ მონაკვეთს ატარებენ მსჯავრდებული ქალების გვერდით. ერთ-ერთი მონიტორინგისას, დაწესებულება იყო გადატვირთული, რის გამოც გოგონები საკნებში ცხოვრობდნენ ქალებთან ერთად.³⁴ სისტემის ხელმძღვანელობის მოსაზრებით ქალებისა და გოგონების სრულად განცალკევება შეუძლებელია ამ უკანასკნელთა მცირერიცხოვნობის გამო. მაგალითად, 2012 წლის დეკემბერში მხოლოდ 1 არასრულწლოვანი გოგონა იხდიდა სასჯელს ქალთა დაწესებულებაში.

მშობლების/მეურვეების/ოჯახის წევრებისა და სხვათა რეგულარული ვიზიტები

ბავშვებს აქვთ უფლება იქონიონ 'თვეში ოთხი მოკლევადიანი ვიზიტი, ერთი დამატებითი წამახალისებელი მოკლევადიანი ვიზიტი; წელიწადში სამი გრძელვადიანი ვიზიტი, და წასახალისებლად – წელიწადში ორი დამატებითი გრძელვადიანი, 1-2 დღის ხანგრძლივობის ვიზიტი'.³⁵

პატიმრობაში მყოფი ბავშვების მიმართ გამოყენებულ დისციპლინურ ღონისძიებებსა და პროცედურებთან დაკავშირებული სპეციალიზებული სტანდარტები და ნორმები

პატიმრობის კოდექსის მიხედვით, 'ქალთა და არასრულწლოვანთა მიმართ დამაწყნარებელი პერანგი არ გამოიყენება' და რამდენადაც ეს დასაშვებია სხვა ბრალდებული/მსჯავრდებული პატიმრების მიმართ 'ქალ და არასრულწლოვან პატიმართა გაქცევის დროს ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენება დაუშვებელია'. ასევე არ ხდება არასრულწლოვანი ბრალდებულის/მსჯავრდებულის სამართლო საკანში მოთავსება.³⁶

ბავშვის ჩხრეკის საპროცესო წესები მათი პირადობისა და ღირსების დაცვის შესახებ

იმ შემთხვევაში, თუ საჭიროა ბავშვის გაჩხრეკა ეს უნდა გააკეთოს იმავე სქესის წარმომადგენელმა ოფიცერმა და ისეთი გზით, რომელიც არ დაამცირებს, და არ შელახავს ბავშვის ადამიანურობას და ღირსებას. საქართველოს პატიმრობის კოდექსზე დაყრდნობით, 'დასაშვებია ბრალდებულის/მსჯავრდებულის ჩხრეკა... ბრალდებულის/მსჯავრდებულის პირად ჩხრეკას ახორციელებს იმავე სქესის პირი'.³⁷

³⁴ საქართველოს სახალხო დამცველის ყოველწლიური ანგარიში, 2010, გვ.40.

³⁵ პატიმრობის კოდექსი, მუხლი 70.

³⁶ პატიმრობის კოდექსი, მუხლი 57, მუხლი 82.

³⁷ პატიმრობის კოდექსი, მუხლი 52.

სათანადოდ კვალიფიცირებული, გადამზადებული და ანაზღაურებადი თანამშრომლები

გაეროს კვლევაზე დაყრდნობით: 'არაკვალიფიციური და დაბალანაზღაურებადი თანამშრომლების ყოლა, როგორც ფართოდაა აღიარებული, ითვლება დაწესებულებებში ძალადობასთან დაკავშირებულ მთავარ ფაქტორად'. საქართველოს არასრულწლოვანთა საპატიმროებში პერსონალის სტატუსი კვლავ დაბალია.

ბავშვთა დაცვის შესახებ მკაფიო პოლიტიკის გატარება, რომელიც განსაზღვრავს თანმიმდევრულ პროცედურებს არასრულწლოვანთა დაწესებულებებში ძალადობის თაობაზე განცხადებებზე და გამოვლენილ ფაქტებზე რეაგირებისათვის

დაწესებულებებს, სადაც მოთავსებული არიან დაკავებული/პატიმრობაში მყოფი ბავშვები, არ გააჩნიათ ბავშვების დაცვის შესახებ მკაფიო და სრული პოლიტიკა, რომელიც მოიცავს კონკრეტულ დებულებას, რომ ყველა ბავშვს გააჩნია უფლება იყოს დაცული ყველანაირი სახის ძალადობის, შეურაცხყოფის, უგულვებელყოფისა და ექსპლუატაციისგან და რომ ყველა პოლიციელის და საპატიმრო დაწესებულების თანამშრომლის მოვალეობაა ბავშვის დაცულობის უზრუნველყოფა და ძალადობის შესახებ შემფოთების, ეჭვის ან ფაქტის გამჟღავნების შემთხვევაში, შესაბამისი ორგანოების ინფორმირება.

რეკომენდაციები პატიმრობაში ყოფნის დროს ძალადობის შემცირებისთვის

- კანონმდებლობაში უნდა შევიდეს ცვლილებები, რომელიც ცალსახად მოითხოვს გოგონებისა და ბიჭების ზრდასრულებისგან განცალკევებას დაკავების/პატიმრობისა და თავისუფლების აღკვეთის ყველა ეტაპზე (ასევე სასამართლო უწყებამდე ტრანსპორტირების დროს), მათ შორის, პოლიციის იზოლატორსა და პატიმრობის დაწესებულებაში.
- უნდა შემუშავდეს მშობლების, ოჯახის წევრების და სხვათა დაკავებულ/პატიმრობაში მყოფ ბავშვთან ვიზიტის შესახებ დებულებები შემდეგი საკითხების გათვალისწინებით:
 - „ჰავანის წესებზე“ დაყრდნობით, ვიზიტი უნდა მოხდეს 'როგორც წესი, კვირაში ერთხელ, არანაკლებ თვეში ერთი ვიზიტისა'.³⁸
 - ბავშვებს ხელი უნდა მიუწვდებოდეთ ისეთ გარემოებებზე, რომლებიც ხელს შეუწყობს ნათესავებთან კონტაქტის შენარჩუნებაში, მაგ.: კომფორტული ადგილი შეხვედრის ჩასატარებლად.
 - ბავშვების განთავსება უნდა მოხდეს მისი ოჯახის საცხოვრებელ ადგილთან მაქსიმალურად ახლოს მდებარე დაწესებულებაში.³⁹ ოჯახის საცხოვრებელ

³⁸ „ჰავანის წესები“, გაეროს წესები თავისუფლებადაკვეთილ არასრულწლოვანთა დაცვის შესახებ (1990 წ. დეკემბერი), წესი 60.

³⁹ ზოგადი კომენტარი #10, პარაგრაფი 60.

ადგილთან ბავშვის მაქსიმალურად ახლოს მდებარე დაწესებულებაში განთავსების უზრუნველყოფის მიზნით, „ჰავანის წესები“ სახელმწიფოებს დაწესებულებების დეცენტრალიზაციისკენ მოუწოდებს.⁴⁰

- უნდა მოხდეს ბავშვების ოჯახთან კომუნიკაციაში დახმარება და მათი კონფიდენციალობის უფლების პატივისცემა.⁴¹
- ბავშვებს უნდა ჰქონდეთ სხვა პირებთან ან დადებითი რეპუტაციის მქონე გარეშე ორგანიზაციების წარმომადგენლებთან კონტაქტის უფლება, რომელთაც შეუძლიათ იმ ღონისძიებებისა და დახმარებების მასშტაბების ზრდა, რომელზეც ბავშვს ხელი მიუწვდება დაკავების პერიოდში, ასევე მათი განვითარების და საზოგადოებაში რეინტეგრაციის ხელშეწყობა.

→ უნდა შემუშავდეს და გატარდეს სპეციალური დებულებები იმ დაწესებულებებში დისციპლინური ღონისძიებების გამოყენების შესახებ, სადაც იმყოფებიან ბავშვები. დებულებები უნდა შეესაბამებოდეს „ჰავანის წესებს“, კერძოდ, უნდა კრძალავდეს ფიზიკურ დასჯას, სამართლო საკანში განთავსებას და ოჯახის წევრებთან კონტაქტზე უარის თქმას. რეგულაციებს უნდა გაეცნონ როგორც თანამშრომლები, ასევე ბავშვები.

→ თანამშრომლების შერჩევა უნდა მოხდეს სიფრთხილით, შემოწმდეს მათი ნასამართლეობის ისტორია, გაიარონ შესაბამისი გადამზადება და შემოწმება, იყვნენ კვალიფიციურები და მიიღონ ადეკვატური ანაზღაურება.

→ თანამშრომლებმა უნდა გაიარონ გადამზადება ბავშვის უფლებებში და არამალადობრივ დისციპლინურ ღონისძიებებში.

→ უნდა გაუმჯობესდეს ბავშვებისთვის განკუთვნილი დაწესებულებების თანამშრომლების მდგომარეობა მათი კვალიფიციურობის უზრუნველსაყოფად.

→ ისინი უნდა გადამზადდნენ ბავშვის მიმართ ძალადობის შესახებ გაჩენილი ნებისმიერი ეჭვის, შეშფოთებისა თუ ფაქტის გამოვლენის შესახებ შესაბამისი უწყების დაუყოვნებლივ ინფორმირებაში.

→ როგორც არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების ეროვნული სამოქმედო გეგმის ნაწილი, უნდა შემუშავდეს ბავშვთა დაცვის შესახებ მკაფიო პოლიტიკა, რომელიც მოიცავს დაწესებულებების მიერ ძალადობის შესახებ განცხადებებისა და ფაქტებზე რეაგირების თანმიმდევრულ პროცედურებს.

⁴⁰ ჰავანის წესები, წესი 30.

⁴¹ ჰავანის წესები, წესი 61 და 87(ე).

პოლიციისა და პატიმრობის დაწესებულებების დამოუკიდებელი მონიტორინგი

‘თავისუფლება აღკვეთილი ბავშვების შესახებ გაეროს სტანდარტულ მინიმალურ წესებზე’ დაყრდნობით, დაწესებულებისგან დამოუკიდებელმა და შესაბამისი უფლებამოსილების მქონე ორგანოებმა რეგულარულად უნდა აწარმოონ დაწესებულების ინსპექტირება, მათ შორის, საკუთარი ინიციატივით და წინასწარი გაფრთხილების გარეშე. მსგავსმა შემოწმებებმა შეიძლება მნიშვნელოვანი როლი ითამაშოს როგორც ძალადობის პრევენციაში, ასევე ბავშვის მიერ ხელმძღვანელობისთვის ძალადობის შესახებ ინფორმაციის მიწოდებაში.

უფლებების დაცვის შესახებ შესაბამისი საერთაშორისო და რეგიონული დოკუმენტების რატიფიცირება და გაეროს სპეციალურ პროცედურებთან თანამშრომლობა

საქართველო არის გაეროს ბავშვის უფლებათა კონვენციის (CRC), საერთაშორისო ხელშეკრულების სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ (ICCPR), კონვენციის წამებისა და სხვა სასტიკი, არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობისა და სასჯელის აკრძალვის შესახებ (CAT) და ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა ევროპული კონვენციის (ECHR) წევრი სახელმწიფო. ჩამოთვლილთაგან ყველა შეიცავს დებულებებს წამების აკრძალვის შესახებ. საქართველომ ასევე მოახდინა წამების წინააღმდეგ გაეროს კონვენციის ფაკულტატური ოქმის (OPCAT) და წამებისა და არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობის ან დასჯის აკრძალვის შესახებ ევროპული კონვენციის (ECPT) რატიფიცირება. წამების საწინააღმდეგო ევროპულმა კომიტეტმა (CPT) განახორციელა ვიზიტები საქართველოში 2001, 2003, 2004, 2007, 2010 და 2012 წლებში. საქართველო ასევე თანამშრომლობს წამებისა და სხვა სასტიკი, არაადამიანური და დამამცირებელი მოპყრობის ან დასჯის შესახებ ‘სპეციალურ მომხსენებელთან’, რომელიც საქართველოს ეწვია 2005 წელს. ქვეყანამ ასევე ოფიციალური ვიზიტით მიიღო ‘უკანონო და თვითნებური დაკავების საკითხებზე სამუშაო ჯგუფი’.⁴²

სისტემა, რომელიც იძლევა თავისუფლების აღკვეთის ადგილების რეგულარული დამოუკიდებელი ინსპექტირების გარანტიას

საქართველომ მოახდინა წამების წინააღმდეგ გაეროს კონვენციის ფაკულტატური ოქმის (OPCAT) რატიფიცირება და სახალხო დამცველის სამსახურის ფარგლებში დააარსა ეროვნული პრევენციული მექანიზმი (NPM). პატიმრობის კოდექსზე (მუხლი 60) დაყრდნობით, საქართველოს სახალხო დამცველსა და სპეციალურ პრევენციულ ჯგუფს უფლება აქვთ სპეციალური ნებართვის გარეშე შევიდნენ დროებითი მოთავსების, საპატიმრო და თავისუფლების აღკვეთის ყველა დაწესებულებაში. ანალოგიურად,

⁴² ადამიანის უფლებათა საბჭო, უკანონო დაკავების შესახებ სამუშაო ჯგუფის ანგარიში A/HRC/19/57/Add.2, 2012.: <http://nhri.ohchr.org/EN/IHRS/HumanRightsCouncil/19/WG%20arbitrary%20detention/Report%20of%20the%20WG%20on%20Arbitrary%20Detention%20-%20Mission%20to%20Georgia.pdf> (ხელმისაწვდომია 1 ნოემბერს, 2012)

„საქართველოს სახალხო დამცველის“ შესახებ საქართველოს ორგანული კანონის მე-18 მუხლის მიხედვით 'საქართველოს სახალხო დამცველს უფლება აქვს: ა) დაუბრკოლებლად შევიდეს სახელმწიფო ხელისუფლებისა და ადგილობრივი თვითმმართველობის ნებისმიერ ორგანოში, საწარმოში, ორგანიზაციაში და დაწესებულებაში, მისი იურიდიული სტატუსის მიუხედავად, მათ შორის, სამხედრო ქვედანაყოფში, პატიმრობისა და თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებებში, დაკავების და თავისუფლების შეზღუდვის სხვა ადგილებში, ფსიქიატრიულ დაწესებულებებში...; ბ) სახელმწიფო ხელისუფლებისა და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებს, საჯარო დაწესებულებებსა და თანამდებობის პირებს მოსთხოვოს დაუყოვნებლივ მიიღოს შემოწმებისათვის აუცილებელი ყველა ცნობა, დოკუმენტი და სხვა მასალა; დ) სახელმწიფო ან/და არასახელმწიფო დაწესებულებების მეშვეობით ჩაატაროს საექსპერტო გამოკვლევები ან/და მოამზადოს დასკვნები...; ე) გაეცნოს სისხლის სამართლის, სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ საქმეებს, რომლებზე მიღებული გადაწყვეტილებებიც კანონიერ ძალაშია შესული'.

ორგანული კანონის მე-19 მუხლი ადგენს, რომ 'საქართველოს სახალხო დამცველი ან სპეციალური პრევენციული ჯგუფის წევრი ამოწმებს პატიმრობისა და თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებებში, დაკავებისა და თავისუფლების შეზღუდვის სხვა ადგილებში, აგრეთვე ფსიქიატრიულ დაწესებულებებში, და ა.შ.... ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის მდგომარეობას; პირადად ხვდება და ესაუბრება დაკავებულებს, პატიმრობაში მყოფთ და მსჯავრდებულებს; ამოწმებს აღნიშნულ დაწესებულებებში მათი ყოფნის დამადასტურებელ დოკუმენტაციას'.

ეროვნული პრევენციული მექანიზმი (NPM) აქტიურად ახორციელებს მონიტორინგს არასრულწლოვანთათვის განკუთვნილ დაწესებულებებში. მიუხედავად ამისა, სამწუხაროდ, ეროვნული პრევენციული მექანიზმის შექმნა გამოყენებულ იქნა იმის საბაზად, რომ თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებებზე საზოგადოებრივი ზედამხედველობის განმახორციელებელი სხვა მექანიზმები, მათ შორის იუსტიციის სამინისტროს მიერ შექმნილი საზოგადოებრივი კონტროლის კომისიები გაუქმებულიყო.

დამოუკიდებელი მონიტორინგის უზრუნველსაყოფად საჭირო რეკომენდაციები

თავისუფლების შეზღუდვის დაწესებულებებში კვალიფიციური ორგანოების მიერ რეგულარული დამოუკიდებელი შემოწმებისა და მონიტორინგის (პერიოდულად მოულოდნელის) ჩატარების უზრუნველყოფა და მათთვის დაწესებულებებში შესვლისა და ბავშვებისა თუ თანამშრომლების დამოუკიდებლად გამოკითხვის შეუზღუდავი უფლების მინიჭება.

ანგარიშვალდებულების უზრუნველსაყოფად საჭირო ღონისძიებები

ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლის მიხედვით საქართველო ვალდებულია, საფუძვლიანად და სწრაფად გამოიძიოს პოლიციასა და პატიმრობის დაწესებულებაში ბავშვთა მიმართ ძალადობის (მათ შორის წამების) შესახებ ბრალდებები, მტკიცებულებებზე დაყრდნობით განახორციელოს მასში მონაწილე პირთა მიმართ სამართლებრივი დევნა და, სამართლიანი სასამართლოს მიერ ბრალის დადგენის შემთხვევაში, დააკისროს შესაბამისი სასჯელი. აქ იგულისხმება, რომ დაზარალებულ ბავშვებს უნდა ჰქონდეთ შესაძლებლობა დაიცვან საკუთარი უფლებები და იპოვონ სამართლიანი და ეფექტური გამოსავალი, ხოლო ისინი, რომელნიც პასუხისმგებელნი არიან დანაშაულზე - წარდგენენ სასამართლოს წინაშე.

უპირველეს ყოვლისა, ბავშვებისათვის უნდა არსებობდეს დაკავებისას/პატიმრობაში ყოფნის დროს არასათანადო მოპყრობის შესახებ საჩივრების მომზადების საშუალება. საჩივრების წარდგენის შესახებ წესი გვხვდება „პატიმრობის კოდექსის“ 97-ე მუხლში: 'საჩივრის შეტანის საფუძველია სასჯელადსრულების სფეროში საქმიანობის განმახორციელებელი თანამშრომლის ქმედება (მოქმედება ან უმოქმედობა), სამართლებრივი აქტი, გადაწყვეტილება და ამ კოდექსით გათვალისწინებულ უფლებათა სხვაგვარი ხელყოფა. ბრალდებულს/მსჯავრდებულს უფლება აქვს, საჩივარი შეიტანოს ინდივიდუალურად ან ჯგუფურად. საჩივრის შეტანა შესაძლებელია წერილობითი ფორმით. საჩივრის შეტანა შესაძლებელია შესაბამისი საფუძვლის გამოვლენიდან 3 თვის ვადაში'.

დაწესებულებაში შესვლისას ბავშვს თანამშრომლებმა დაუყოვნებლივ უნდა მისცენ საშუალება გაეცნოს წერილობით ინფორმაციას თავისი უფლებებისა და მოვალეობების შესახებ, მათ შორის, საჩივრის შეტანის უფლების. წერა-კითხვის უცოდინრობის შემთხვევაში, ინფორმაციის მიწოდება ხდება ზეპირსიტყვიერად. ბავშვი ხელმოწერით ადასტურებს ინფორმაციის გაცნობას. უფრო ზუსტად, მუხლი 97 ამბობს, რომ, ბავშვს ინფორმაცია უნდა მიეწოდოს 'მისთვის გასაგები ფორმით'.

ბავშვებს ასევე შეუძლიათ საჩივრითა და განცხადებით მიმართონ საქართველოს სახალხო დამცველს (ომბუდსმენს). „საქართველოს სახალხო დამცველის“ შესახებ საქართველოს ორგანული კანონის მე-15 მუხლზე დაყრდნობით, „პატიმრობისა და თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებებში, დაკავების და თავისუფლების შეზღუდვის სხვა ადგილებში მყოფ პირთა მიერ საქართველოს სახალხო დამცველისათვის გაგზავნილი განცხადებები, საჩივრები და წერილები კონფიდენციალურია. მათი გახსნა და ცენზურა აკრძალულია; ისინი დაუყოვნებლივ უნდა გადაეცეს საქართველოს სახალხო დამცველს“.

გარდა ამისა, პატიმრობის კოდექსის მიხედვით დაკავებული პირის ადვოკატს, კანონიერ წარმომადგენელს ან ახლო ნათესავს უფლება აქვს წარადგინოს საჩივარი, თუ „არსებობს გონივრული ეჭვი ბრალდებულის/მსჯავრდებულის უფლებების დარღვევის შესახებ; ან ბრალდებულის/მსჯავრდებულის ჯანმრთელობის მდგომარეობა არ აძლევს მას საშუალებას თავად წარადგინოს საჩივარი“.

საჯარო მოხელეებს ასევე აკისრიათ ვალდებულება მოახდინონ არასათანადო მოპყრობის შესახებ ანგარიშგება და მიიღონ შესაბამისი ზომები. პატიმრობის კოდექსის 75-ე მუხლზე დაყრდნობით, „პატიმრობის დაწესებულებაში მიღებისას ბრალდებულმა უნდა გაიაროს სამედიცინო შემოწმება, რომელსაც ახორციელებს პატიმრობის დაწესებულების ექიმი. შემოწმების შესახებ დგება შესაბამისი ცნობა. ბრალდებულის სხეულზე დაზიანების დაფიქსირების შემთხვევაში ადმინისტრაცია ვალდებულია დაუყოვნებლივ აცნობოს პროკურორს“.

ძალადობის და შეურაცხყოფის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ დებულებები გვხვდება სამოქალაქო კოდექსში (1997), ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსში, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსსა (1999) და კონსტიტუციაში (1995). ნებისმიერ პირს, რომელიც გახდება ძალადობის მსხვერპლი, შეუძლია მოძალადის წინააღმდეგ აწარმოოს რიგი სამოქალაქო ღონისძიებებისა. გენერალური პროკურატურა პასუხისმგებელია წამებისა და არასათანადო მოპყრობის შესახებ ყველა სახის სისხლის სამართლებრივ გამოძიებაზე. პროკურორებს მოეთხოვებათ, გამოიძიონ პოლიციის მიერ ძალის გამოყენების შემთხვევა, როდესაც ხდება დაკავების პროცესში დაშავებული დაკავებული პირის რეგისტრაცია. კანონის მოთხოვნის შესაბამისად, უწყება ვალდებულია, დაიწყოს გამოძიება შესაძლო ძალადობის შესახებ, მაშინაც, თუ ინფორმაციის წყარო ანონიმურია. იმ შემთხვევაში, თუ გამოძიების შემდეგ პროკურორები არ მიიჩნევენ ბრალდებებს საკმარისად, გადაწყვეტილება შეიძლება გასაჩივრდეს ზემდგომ ორგანოში.

საქართველოს კონსტიტუციის მე-17.2 მუხლით წამება ცალსახად იკრძალება: „დაუშვებელია ადამიანის წამება, არაკუმანური, სასტიკი ან პატივისა და ღირსების შემლახველი მოპყრობა და სასჯელის გამოყენება“. 2005 წელს სისხლის სამართლის კოდექსში შეტანილი ცვლილების შედეგად, წამების დანაშაული ახლა განსაზღვრულია საერთაშორისო სტანდარტების მიერ წამების დეფინიციის/განმარტების შესაბამისად. 2006 წელს წამების დანაშაულის ჩადენისათვის თავისუფლების აღკვეთა გაიზარდა 7-დან 10 წლამდე (9-დან 15 წლამდე დამამძიმებელ გარემოებებში ჩადენის შემთხვევაში, და 12-დან 17 წლამდე ორგანიზებული ჯგუფის მიერ ჩადენის შემთხვევაში). გარდა ამისა, ბავშვზე თავდასხმისას დამამძიმებელ გარემოებადაა მიჩნეული წამების და სასტიკი, არაადამიანური და დამამცირებელი მოპყრობა, დასჯა და ძალადობის სხვა ფორმები (როდესაც მსხვერპლი ბავშვია, დანაშაულზე პასუხისმგებელი პირი ისჯება თავისუფლების აღკვეთით 9-დან 15 წლამდე, თანამდებობის და საქმიანობის უფლების ჩამორთმევით არაუმეტეს ხუთი წლისა, ნაცვლად თავისუფლების აღკვეთისა 7-დან 10 წლამდე, როდესაც საქმეში არ არის დამამძიმებელი გარემოებები).⁴³ მიუხედავად ამისა, არ არსებობს მსხვერპლი ბავშვის წამების სპეციალური განმარტება და წამების წინააღმდეგ მსოფლიო ორგანიზაციამ⁴⁴ გამოთქვა შეშფოთება იმის შესახებ, თუ რა სახით მოახდენენ ბავშვის წამების შემთხვევის კანონის ფარგლებში ინტერპრეტირებას და

⁴³ სისხლის სამართლის კოდექსი, 144¹ მუხლის 2 და მე-3 ნაწილები.

რამდენად ადეკვატურად იმოქმედებენ. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 92-ე მუხლის თანახმად, 'ყველას აქვს უფლება, მოითხოვოს და მიიღოს უკანონოდ ჩატარებული საპროცესო მოქმედებისა და უკანონო გადაწყვეტილების შედეგად მიყენებული ზიანის ანაზღაურება... სამოქალაქო/ადმინისტრაციული სამართალწარმოების წესით'.

ყველაზე დიდი პრობლემა საკანონმდებლო დებულებების რეალობაში განხორციელება და ხშირად გადაულახავი დაბრკოლება, რომელსაც ბავშვები აწყდებიან, არის სისხლის სამართლის გამოძიების დაწყება და მისი ობიექტურად და ადეკვატურად ჩატარების უზრუნველყოფა. პოლიციის მიერ ექვმიტანილთა და ბრალდებულთა მიმართ ძალადობის შესახებ, აშშ სახელმწიფო დეპარტამენტის ადამიანის უფლებათა შესახებ ანგარიშში⁴⁴ ხაზგასმულია არასამთავრობო ორგანიზაციების მხრიდან განცხადებები, რომ ხშირად მსხვერპლი პოლიციის მხრიდან მასზე ან მის ოჯახზე შურისძიების შიშით არ ახდენს ძალადობის შესახებ ფაქტის გაცხადებას. არასამთავრობო ორგანიზაციები ასევე ამტკიცებენ, რომ მთავარ პროკურატურასა და პოლიციას შორის მჭიდრო კავშირმა შეაფერხა მისი უნარი, გამოავლინოს პოლიციის გადაცდომები. მათი განცხადებით, სასამართლოს პროფესიონალიზმისა და დამოუკიდებლობის ნაკლებობის გამო წამების შესახებ განცხადებები რეაგირების გარეშე დარჩა. ამას გარდა, სახალხო დამცველის განცხადებით, არასათანადო მოპყრობის ფაქტების გამოძიება თავისი ბუნებით ზედაპირული და ფორმალურია და ხშირად კვალიფიცირდება არა წამებისა და არაადამიანური მოპყრობის შესახებ მუხლებით, არამედ უფლებამოსილების გადამეტების შესახებ მუხლით, რომელიც ბევრად მსუბუქ სასჯელს ითვალისწინებს. შედეგად, დადებითი რეფორმების გატარების მიუხედავად, არასამთავრობო ორგანიზაციები ამტკიცებენ, რომ სამართალდამცავებმა, გამოაშკარავებისა და დასჯის გარეშე, შეიძლება კვლავაც მიმართონ წამებასა და არასათანადო მოპყრობას. არასამთავრობო ორგანიზაციებს სწამთ, რომ სამართალდამცავების შესაბამისი გადამზადების ნაკლებობამ, ისევე როგორც მოქალაქეების დაცვის მექანიზმების შესახებ საზოგადოების ინფორმირებულობის დაბალმა დონემ შეაფერხა წინსვლა. ცალკე საკითხია ის, რომ ზოგ შემთხვევაში, სასამართლო სამედიცინო ექსპერტიზა მოითხოვება რამდენიმე კვირის დაგვიანებით, როდესაც მსხვერპლს დაზიანებები აღარ აღენიშნება.

არ არსებობს პროცედურები ან პრაქტიკა, მსხვერპლის წამების ან მის მიმართ არასათანადო მოპყრობის ან მუქარის გაგრძელებისგან დასაცავად. ამ საკითხის წამოწევა მოხდა ომბუდსმენის ანგარიშსა (2011) და დებულებებში, სადაც სახალხო დამცველის მიერ ჩამოყალიბებულია კონკრეტული რეკომენდაციები პატიმართა ციხეში გადაყვანის აქამდე არსებული პროცედურებისგან განსხვავებული პროცედურების შესახებ. PRI-ს 2012 წლის წამების წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ რეგიონულ კონფერენციაზე ჩამოყალიბებული რეკომენდაციებიდან ერთ-ერთიც იგივე საკითხს შეეხებოდა.⁴⁵

⁴⁴ აშშ სახელმწიფო დეპარტამენტი, ადამიანის უფლებების შესახებ ანგარიში: საქართველო, 2010: <http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2010/eur/154425.htm> (ხელმისაწვდომია 1 ნოემბერს, 2012)

⁴⁵ Georgia Times-ის ვიდეორგოლი ღონისძიების შესახებ შეგიძლიათ იხილოთ ბმულზე <http://www.youtube.com/watch?v=re4XylkflRE>

რეკომენდაციები დაუსჯელობასთან ბრძოლისთვის

- არასათანადო მოპყრობის მიმართ 'ნულოვანი ტოლერანტობის' შესახებ მკვეთრად გამოხატული გზავნილის გადაცემა პოლიციისა და ციხის ყველა თანამშრომლისთვის, მათ შორის ტრენინგების საშუალებითაც. როგორც გზავნილის შემადგენელი ნაწილი, ნათლად უნდა იქნას გადმოცემული, რომ არასათანადო მოპყრობაში დამნაშავე, ისევე როგორც მის მიმართ მიმტვევებლურად განწყობილი ან წამახალისებელი პირი დაექვემდებარება მკაცრ სანქციებს.⁴⁶
- ძალადობისა და არასათანადო მოპყრობის, მათ შორის წამების შესახებ ბრალდებებზე სასწრაფო და ადექვატური გამოძიების უზრუნველყოფა.
- ეფექტური, კონფიდენციური და ბავშვებისათვის ადვილად ხელმისაწვდომი საჩივრების წარდგენის პროცედურების დანერგვა ბავშვებისა და მათი ოჯახებისთვის. დამოუკიდებელი ორგანოს მიერ საჩივრების დროულად და საფუძვლიანად გამოძიების უზრუნველყოფა.

⁴⁶ <http://www.cpt.coe.int/documents/geo/2010-27-inf-eng.pdf>

დანართი 1. ქვეყანაში ჩასატარებელი კვლევის ნიმუში

პოლიციისა და პატიმრობის დაწესებულებებში ბავშვების მიმართ ძალადობის პრევენციისა და აღმოფხვრისთვის საკანონმდებლო და პოლიტიკური ღონისძიებების შესახებ ქვეყნის კვლევის დროს საჭირო ინფორმაცია

1. საბაზისო ინფორმაცია

შენიშვნა: თუ შესაძლებელია, მონაცემები წარმოდგენილი უნდა იყოს სქესის ნიშნის მიხედვით ბოლო 12 თვის მანძილზე დაკავებულ ბავშვთა რაოდენობა 100 000 მოსახლე ბავშვზე

- თავისუფლებაშეზღუდულ ბავშვთა რაოდენობა 100 000 მოსახლე ბავშვზე
- პატიმრობაში მყოფ ბავშვთა რაოდენობა 100 000 მოსახლე ბავშვზე
- სასჯელის შეფარდებამდე პატიმრობის ვადა, მსჯავრდების შემდგომი პატიმრობის ხანგრძლივობა
- ბოლო 12 თვის მანძილზე დაკავებულ/დაპატიმრებულ ბავშვთა გარდაცვალების რაოდენობა
- სრულწლოვანთაგან არასრულ განცალკევებაში მყოფი ბავშვების პროცენტული რაოდენობა
- ბოლო 3 თვის მანძილზე მშობლების მიერ მონახულებული ბავშვების პროცენტული რაოდენობა
- თავისუფლებადაკვეთილი ბავშვების პროცენტული რაოდენობა
- განრიდებულ ბავშვთა პროცენტული რაოდენობა
- ბოლო 12 თვის მანძილზე დაკავებული/პატიმრობაში მყოფი თვითდაზიანების მსხვერპლი ბავშვების პროცენტული რაოდენობა
- ბოლო 12 თვის მანძილზე დაკავებული/პატიმრობაში მყოფი სექსუალური ძალადობის მსხვერპლი ბავშვების პროცენტული რაოდენობა
- ბოლო 12 თვის მანძილზე სამართლო ან დახურულ საკანში ნამყოფი ბავშვების პროცენტული რაოდენობა
- გათავისუფლებული ბავშვების პროცენტული რაოდენობა, რომელთაც გათავისუფლებამდე კონფიდენციური ინტერვიუები ჩაუტარდათ დამოუკიდებელი ორგანოების მიერ

2. სრულყოფილი კანონი და პოლიტიკა

- სრულყოფილი კანონი და პოლიტიკა არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების შესახებ, რომელიც შესაბამისობაში მოვა ბავშვის უფლებათა დაცვის კომიტეტის ზოგად კომენტარში #10 ჩამოყალიბებულ ძირითად მოთხოვნებთან

3. დაკავებულ/დაპატიმრებულ ბავშვთა საერთო რაოდენობის შემცირების მიზნით არსებული ღონისძიებები

- დეკრიმინალიზებულია თუ არა სტატუსური დანაშაულები (დანაშაულები, რომელშიც სპეციალური სუბიექტი არასრულწლოვანია) და წვრილმანი დანაშაულები (მაგ.: მათხოვრობა ან ყალთაბანდობა)?
- არის თუ არა სტატუსური დანაშაულები/წვრილმანი დანაშაულები, რომლებიც განსაკუთრებულ ზეგავლენას ახდენენ გოგონებზე?
- რა არის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის მინიმალური ასაკი?
- რა არის ბავშვის დაკავებისთვის მინიმალური ასაკი?
- რა საშუალებები არსებობს ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ბავშვების საქმეების სისხლის სამართლის სისტემის გარეთ მოგვარებისთვის?
- რამდენად ხელმისაწვდომია და რა სახით გამოიყენება სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობიდან და სასამართლომდელი განრიდება?
- განსხვავებულია თუ არა გოგონებისა და ბიჭებისთვის გამოყენებული სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობიდან და სასამართლომდელი განრიდება?

4. პოლიციის განყოფილებაში ბავშვების ძალადობისგან დასაცავად არსებული ზომები

- არსებობს თუ არა დაკავების ისეთი ალტერნატივები, როგორცაა გაფრთხილები ან წერილობითი გაფრთხილების მიცემა?
- რა სამართლებრივი მოთხოვნები არსებობს ადვოკატების, შესაბამისი ზრდასრულების, მშობლების ან მეურვეების პოლიციის განყოფილებაში დაკითხვაზე დასწრებასთან დაკავშირებით? რა სანქციებს ითვალისწინებს ამ მოთხოვნების დარღვევა?
- არის თუ არა კანონით დადგენილი შეზღუდვა იმის შესახებ, თუ რა დროით შეიძლება პოლიციამ ბავშვი დააკავოს დაკითხვისთვის 24 საათის განმავლობაში სასამართლოს ბრძანების გარეშე, ბავშვის უფლებათა დაცვის კომიტეტის რეკომენდაციების შესაბამისად? უარყოფითი პასუხის შემთხვევაში, რამდენი ხნით შეუძლია პოლიციას ბავშვის დაკითხვისთვის დაკავება სასამართლოს ბრძანების გარეშე?
- რა სახის სამართლებრივი დებულებები არსებობს პოლიციაში დაკავებული ბავშვებისთვის სამედიცინო მომსახურების ხელმისაწვდომის შესახებ?
- დაკავების შემდგომ, არის თუ არა უზრუნველყოფილი პოლიციის სპეციალიზებული ოფიცრისთვის ბავშვის შეძლებისდაგვარად დროული გადაცემა?
- ჩხრეკის შესახებ პროცედურული წესები იცავს ბავშვების კონფიდენციალურობასა და ღირსებას და უზრუნველყოფს ინტიმური ჩხრეკის მხოლოდ განსაკუთრებით საჭიროებაში ჩატარებას მხოლოდ იმავე სქესის სამედიცინო ტრენინგგავლილი პერსონალის მიერ (იმ შემთხვევაში თუ გადადებამ შეიძლება ავნოს ბავშვს)?
- მტკიცებულების ინტიმური და არა ინტიმური ნიმუშების აღების შესახებ პროცედურული წესები მოიცავს თუ არა თანხმობისა და ასეთი მტკიცებულებების შენახვის შესახებ წესებს?

- რას ამბობს მტკიცებულებების შესახებ წესები არაკანონიერი გზით მოპოვებული განაცხადებისა და მტკიცებულებების საქმეში ჩართვის შესახებ და რა სანქციები შეიძლება გატარდეს იმ ოფიცრების მიმართ, რომლებიც ვერ გაართმევენ თავს დაკისრებულ მოვალეობას?
- არსებობს კანონი და პოლიტიკა, რომელიც არეგულირებს პოლიციაში იმ საკნების ფიზიკური პირობების სტანდარტებს, სადაც ხდება ბავშვების განთავსება და გათვალისწინებულია თუ არა ბიჭებისა და გოგონების მოთხოვნები?
- პოლიციის განყოფილებაში რეგისტრირდება თუ არა ბავშვის შესახებ დეტალები (მათ შორის ასაკი) და დაკავების დრო და არის თუ არა ეს ჩანაწერები ღია ადვოკატების, სოციალური მუშაკებისა და დამოუკიდებელი მონიტორინგის განმარტორციელებელი პირებისთვის?

5. დაცვის ღონისძიებები ბავშვებისათვის, რომელთა წარდგენა პირველად ხდება სასამართლოს წინაშე

- მათი გათავისუფლების საკითხის განხილვის მიზნით, სასამართლოს / ტრიბუნალის (ან შესაბამისი ორგანოს) წინაშე ბავშვების წარდგენა ხდება შეძლებისდაგვარად მოკლე ვადაში და დაკავებიდან არაუგვიანეს 24 საათის განმავლობაში?
- რა სანქციებია გათვალისწინებული სასამართლოს წინაშე წარდგენის დაგვიანებაზე პასუხისმგებელი პირის მიმართ?
- ბავშვების სასამართლომდე ტრანსპორტირების შესახებ კანონი და პოლიტიკა (მაგ.: უფროსებისგან განცალკევება, გოგონების ბიჭებისგან განცალკევება, ბორკილების გარეშე გადაყვანა (მხოლოდ განსაკუთრებით გამონაკლის შემთხვევების გარდა).
- სასამართლოში ბავშვების განთავსების შესახებ კანონი და პოლიტიკა, მაგ.: უფროსებისგან განცალკევება, გოგონების ბიჭებისგან განცალკევება.
- რა სამართლებრივი მოთხოვნები არსებობს სასამართლო გამოსვლებზე ადვოკატის, შესაბამისი სრულწლოვანი პირის, მშობლების ან მეურვეების დასწრების შესახებ? რა სანქციებია გათვალისწინებული ამ მოთხოვნების დარღვევისთვის?
- პირველი წარდგენის დროს არის თუ არა განრიდების ან სხვა ალტერნატიული ზომის გამოყენების შესაძლებლობა?
- იმ შემთხვევაში, თუ არ მოხდა განრიდება, არსებობს დაკავების სხვა ალტერნატიული ზომები? მაგ.: პირობითი ან უპირობო გათავისუფლება მშობლის/მეურვის/სხვა შესაბამისი სრულწლოვანი პირის მჭიდრო ზედამხედველობის, მზრუნველობის ქვეშ და ა.შ.?
- აქვს თუ არა სასამართლოს უფლება, გამოიყენოს ისეთი მტკიცებულება, რომელიც მოპოვებულია წამების ან მუქარის გზით სასამართლოზე წარსადგენად ან ბავშვისთვის მსჯავრის დაკისრების მიზნით?

6. პატიმრობის გამოყენების რაოდენობის შესამცირებელი ზომები

- კანონი და პოლიტიკა თავისუფლების აღკვეთის ალტერნატიული ღონისძიებების შესახებ, მაგ.: განრიდება/გამოსასწორებელი პროგრამები.

- პატიმრობის ალტერნატივები, მაგ.: მშობლების/მეურვის/ სხვა შესაბამისი პირის მიერ მზრუნველობა, მჭიდრო ზედამხედველობა, მინდობილობით აღზრდა და ა.შ.
- კანონი და პოლიტიკა პატიმრობის მაქსიმალური ვადის შესახებ (ბავშვის უფლებათა დაცვის კომიტეტის რეკომენდაციით, არ უნდა აღემატებოდეს 6 თვეს).
- დაკავების სიხშირის გადახედვა.
- სოციალური მუშაკების/პრობაციის ოფიცრების მხრიდან მხარდაჭერა პატიმრობის ალტერნატივების ძიებისას
- დაშვებულია მშობლების/მეურვის/ სხვა შესაბამისი პირის დაკავებულ ბავშვთან ვიზიტები?

7. ზომები თანამშრომლების მხრიდან ბავშვთა დაწესებულებებში შემაკავებელი საშუალებების გამოყენების შემცირების და კონტროლის შესახებ

- არსებობს თუ არა სპეციალური სტანდარტები და ნორმები ბავშვების მიმართ პოლიციაში და პატიმრობის დაწესებულებებში დისციპლინური და პროცედურული ზომების გამოყენების შესახებ? ბოლო 12 თვის მანძილზე იმ ბავშვების პროცენტული რაოდენობა, რომელთა მიმართაც მოხდა დისციპლინური ღონისძიებების გამოყენება (თუ შესაძლებელია, განაცალკევებთ სქესის მიხედვით)
- რა სანქციები მოქმედებს აკრძალული ზომების გამოყენების შემთხვევაში, ან იმ შემთხვევაში, თუ ზომები გამოიყენება კანონიერი აკრძალვის ფარგლებს მიღმა?

8. თანამშრომელთა მხრიდან უკანონო ძალადობის კონტროლისკენ მიმართული ზომები

- რა სანქციები, მათ შორის სისხლის სამართლებრივი სასჯელები, სამოქალაქო პრეტენზიები ზიანის შესახებ, მოქმედებს, ბავშვის წინააღმდეგ ნებისმიერი არაკანონიერი ქმედების ჩადენისას?
- თანამშრომლები შესაბამისად კვალიფიციურები არიან? მაგ.: ხდება თუ არა მათი შერჩევა სიფრთხილით, ბავშვებზე ზრუნვის პროფესიული გამოცდილების მიხედვით? არის თუ არა თანამშრომლების შემადგენლობაში ფსიქოლოგი და სხვა სპეციალიზებული წევრები?
- აქვთ თუ არა თანამშრომლებს მითითება, შეასრულონ მათზე დაკისრებული მოვალეობა ჰუმანური, პროფესიონალური და სამართლიანი გზით, ძალადობისა და ძალის არაკანონიერი გამოყენების გარეშე?

9. ზრდასრული დაკავებული/დაპატიმრებული პირების მხრიდან ძალადობის პრევენციისკენ მიმართული ღონისძიებები

- აკრძალულია თუ არა ბავშვების ზრდასრულებთან ერთად ყოფნა თავისუფლების აღკვეთის ნებისმიერი ფორმის დროს? (გამონაკლისი შეიძლება გაკეთდეს იმ ბავშვებისთვის, რომელთაც დაკავების/პატიმრობის პერიოდში მიაღწიეს სრულწლოვანებას, შესაბამისი ზედამხედველობით და რისკების მენეჯმენტით)
- რა ზომები მიიღება გოგონების ქალებისგან განცალკევების უზრუნველსაყოფად?

10. სხვა ბავშვების მხრიდან ძალადობის პრევენციისკენ მიმართული ზომები

- დაწესებულებაში მიღების დროს ხდება თუ არა ბავშვების შეფასება, თითოეული მათგანისთვის საჭირო მზრუნველობის ტიპისა და დონის დასადგენად?
- ხდება თუ არა ბავშვების მოთავსება ისეთ დაწესებულებებში, რომელიც შეესაბამება ამ შეფასებით შედეგებს, კონკრეტული საჭიროებების, სტატუსისა და სპეციალური მოთხოვნილებების შესაბამისად?

11. ზომები ანგარიშვალდებულების უზრუნველსაყოფად

- პოლიციის ან საპატიმრო დაწესებულებებში მომუშავე პერსონალს, ან სხვა პირებს, რომელთაც აქვთ იქ შესვლის უფლება, აქვს თუ არა სამართლებრივი ვალდებულება მოახდინონ საჩივრების და ბავშვების მიმართ პოლიციაში ან დაწესებულებაში არასათანადო მოპყრობის მტკიცებულებების წარდგენა?
- რომელი სააგენტოები ან ხელმძღვანელი პირები აგებენ პასუხს პოლიციის და პატიმრობის დაწესებულებებში ბავშვთა მიმართ ძალადობის შემთხვევების გამოძიებაზე? რა არის მათი პასუხისმგებლობა და მოვალეობები?
- რა სასჯელს ითვალისწინებს დაკავებული/დაპატიმრებული ბავშვების მიმართ ძალადობა?
- აღიარებს თუ არა კანონმდებლობა სახელმწიფოს პასუხისმგებლობას ძალადობის მსხვერპლს აუნაზღაუროს ზიანი ან მოახდინოს სხვა სახის კომპენსაცია?
- არის თუ არა გენდერულად სპეციფიური პროცედურები წამებისა და არასათანადო მოპყრობის მსხვერპლი გოგონებისა და ბიჭებისთვის, მათ შორის გაუპატიურებისა და სხვა სახის სექსუალური ძალადობის მსხვერპლთა რეაბილიტაცია?
- აქვს თუ არა ბავშვს, რომელიც აცხადებს, რომ გახდა ძალადობის მსხვერპლი, უფლება (მუდმივმოქმედი) აწარმოოს სამართლებრივი ქმედებები თავად, თუ მის მშობლებს ეს არ სურთ?

12. საჩივრების შესახებ დებულებები

- რა საშუალებები არსებობს ბავშვებისათვის, იმისთვის, რომ მათ შეძლონ საჩივრების წარდგენა პოლიციასა და პატიმრობის დაწესებულებაში მათ მიმართ მოპყრობასთან დაკავშირებით?
- შესაძლებელია თუ არა, რომ მათ ნაცვლად სხვამ წარადგინოს საჩივარი? (მშობელი/ მეურვე/ სხვა შესაბამისი პირი და ა.შ.)
- არსებობს თუ არა მექანიზმები, რომელიც უზრუნველყოფს საჩივრის წარმდგენის შურისძიებისგან დაცვას?
- არსებობს თუ არა სანქციები საჩივრით გამოვლენილი კანონისა და პოლიტიკის დარღვევებისთვის?

13. შემოწმება და მონიტორინგი

- არსებობს სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს თავისუფლების აღკვეთის ადგილების რეგულარულ შემოწმებას?
- ბოლო 12 თვის მანძილზე შემოწმებული პოლიციის განყოფილებების და პატიმრობის დაწესებულებების პროცენტულობა.

- აქვთ თუ არა ბავშვებს კონფიდენციალური წვდომა ინსპექციის განმახორციელებლებთან?
- ინსპექციის ჯგუფში კაცებთან ერთად შედიან თუ არა ქალებიც?

14. მონაცემთა შეგროვება

- ბავშვების მიმართ ძალადობის შესახებ მონაცემების შეგროვება ხდება თუ არა UNODC და UNICEF მაჩვენებლების/ინდიკატორების შესაბამისად, და დაყოფილია თუ არა სქესის მიხედვით?⁴⁷

15. სხვა სათანადო ინფორმაცია

- არის რაიმე მნიშვნელოვანი საქმეები ან სასამართლო გადაწყვეტილებები პოლიციის და პატიმრობის დაწესებულებებში ბავშვთა მიმართ ძალადობასთან დაკავშირებით? თუ არსებობს, გთხოვთ დაასახელოთ და მოკლედ მიმოიხილოთ.
- არსებობს ხელისუფლების, სამოქალაქო საზოგადოების და სხვათა მიერ მიღებული ზომების მაგალითები, რომელმაც ხელი შეუწყო პოლიციის და პატიმრობის დაწესებულებებში ბავშვთა მიმართ ძალადობის პრევენციას ან მისგან დაცვას და/ან რომლის შედეგადაც მოხდა შურისძიების მსხვერპლი ბავშვის რეაბილიტაცია ან გაიზარდა დანაშაულზე პასუხისმგებელი პირის პასუხისმგებლობა?
- სხვა მნიშვნელოვანი ინფორმაცია ქვეყნის შესახებ?

⁴⁷ UNODC და UNICEF, *არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების მაჩვენებლების შეფასების სახელმძღვანელო*, გაერთიანებული ერები: ნიუ-იორკი, 2007; ასევე ინდიკატორები, რომელზეც ყურადღებას ამახვილებენ ს. დეტრიკი, გ. აბელი, მ. ბერგერი, ა. დელონი და რ. მიიკი *კანონთან კონფლიქტში მყოფი ბავშვების მიმართ ძალადობა: მაჩვენებლებისა და მონაცემების შეგროვება ბელგიაში, ინგლისსა და უელსში, საფრანგეთსა და ნიდერლანდებში*. ამსტერდამი, Defence for Children International, 2008.